

Karl Marx, Friedrich Engels
MANIFEST DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI

Šā izdevuma pamatā ir "Komunistiskās partijas manifesta"
1890. gada vācu izdevuma teksts.

KOMUNISTISKĀS PARTIJAS
MANIFESTS¹

Rēgs klīst pa Eiropu - komunisma rēgs. Visi vecās Eiropas spēki ir apvienojušies svētām vajāšanas karam pret šo rēgu: pāvests un cars, Meternihs² un Gizo³, franču radikāļi un vācu policisti.

Kur ir tā opozīcijas partija, kuru tās valdošie pretinieki nebūtu izklieguši par komunistisku? Kur ir tā opozīcijas partija, kas savukārt nebūtu izteikusi nosodošu pārmetumu par komunismu tiklab progresīvākajiem opozīcijas pārstāvjiem, kā arī saviem reakcionārajiem pretiniekiem?

No šā fakta izriet divi secinājumi.

Visi Eiropas spēki jau atzīst komunismu par spēku.

Ir pienācis laiks komunistiem visas pasaules priekšā atklāti pasacīt savus uzskatus, savus mērķus, savas tiesības un pasakām par komunisma rēgu likt pretī pašas partijas manifestu.

Šai nolūkā visdažādāko tautību komunisti sapulcējās Londonā un sastādīja šo "Manifestu", kas tiek publicēts angļu, franču, vācu, itāliešu, flāmu un dāņu valodā.

¹ Komunistiskās partijas manifests sarakstīts un publicēts 1848. gadā. Latviešu valodā to pirmo reizi izdeva Vakareiropas Latviešu sociāldemokrātu savienība Londonā 1900. gadā, bet Latvijā - Latviešu sociāldemokrātiskā strādnieku partija 1905. gadā. (Šeit un turpmāk ar cipariem apzīmētas redakcijas piezīmes.)

² Klemenss Meternihs (*Metternich*, 1773-1859), firsts - Austrijas ārlietu ministrs (1809-1821) un kanclers (1821-1848).

³ Fransuā Gizo (*Guizot*, 1787-1874) - franču politiķis un vēsturnieks, Francijas ārlietu ministrs (1840-1848) un Ministru prezidents (1847-1848).

BURŽUĀ UN PROLETĀRIEŠI*

Visu līdzšinējo sabiedrību vēsture** ir bijusi šķiru cīņas vēsture.

Brīvais un vergs, patricietis un plebejs, muižnieks un dzimtcilvēks, meistars*** un zellis, īsi sakot, apspiedējs un apspiestais ir atradušies mūžīgā antagonismā viens ar otru, veduši nepārtrauktu, gan apslēptu, gan atklātu cīņu, kas katrreiz beigusies ar visas sabiedrības revolucionāru pārveidošanu vai ar cīnītāju šķiru kopīgu bojāeju.

Vēstures iepriekšējos laikmetos mēs sastopam gandrīz visur pilnīgu sabiedrības dalīšanos dažādās kārtās, ļoti

* Ar buržuāziju domāta mūslaiku kapitalistu šķira, sabiedriskās ražošanas līdzekļu īpašnieku un algota darbaspēka izmantotāju šķira. Ar proletariātu domāta mūslaiku algoto strādnieku šķira, kuri, tāpēc ka viņiem nav pašiem savu ražošanas līdzekļu, ir spiesti pārdot savu darbaspēku, lai varētu dzīvot. (*F. Engelsa piezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

** Tas ir, visa rakstītā vēsture, ko mēs pazīstam no rakstītiem avotiem. Sabiedrības priekšvēsture, sabiedriskā organizācija, kāda pastāvējusi pirms rakstītās vēstures, 1847. gadā vēl tikpat kā nemaz nebija pazīstama. Kopš tā laika Haksthauzens ir atklājis zemes kopīpašumu Krievijā, Maurers ir pierādījis, ka tas ir bijis tas sabiedriskais pamats, ar kuru savu vēsturisko attīstību sākušas visas ģermāņu ciltis, un pamazām noskaidrojās, ka itin visur, no Indijas līdz Īrijai, ciema sabiedrības ar kopīgu zemes īpašumu ir vai pagātnē ir bijušas sabiedrības pirmveids. Šās pirmatnējās komunistiskās sabiedrības iekšējo organizāciju tās tipiskajā veidā atsedz Morgans, galu galā atrodot *ģints* īsto būtību un tās stāvokli *ciltī*. Izirstot šīm pirmatnējām kopienām, sākas sabiedrības šķelšanās atsevišķās un beidzot antagonistiskās šķirās. Esmu mēģinājis izsekot šo sairšanas procesu savā darbā "*Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*", 2. Aufl., Stuttgart, 1886 ["Ģimenes, privātīpašuma un valsts izcelšanās", 2. izd., Štutgartē, 1886]. (*F. Engelsa piezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

*** Cunftes meistars - tas ir pilntiesīgs cunftes loceklis, meistars pašā cunftē, nevis tās vecākais. (*F. Engelsa piezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

dažādas sabiedrisko stāvokļu pakāpes. Senajā Romā atrodam patriciešus, jātņiekus, plebejus, vergus; viduslaikos - feodālos kungus, vasaļus, cunftes meistarus, zeļļus, dzimtcilvēkus un turklāt gandrīz ikvienā no šīm šķirām vēl atsevišķas pakāpes.

Modernā buržuāziskā sabiedrība, kas izveidojusies no bojā gājušās feodālās sabiedrības, šķiru pretrunas nav iznīcinājusi. Tā tikai likusi jaunas šķiras, jaunus apspiešanas nosacījumus un jaunus cīņas veidus veco vietā.

Mūsu laikmets, buržuāzijas laikmets, tomēr atšķiras ar to, ka tas ir vienkāršojis šķiru pretrunas: sabiedrība arvien vairāk un vairāk sašķeļas divās lielās, naidīgās no-metnēs, divās lielās, viena otrai tieši pretim stāvošās šķirās: buržuāzijā un proletariātā.

No viduslaiku dzimtļaudīm radās pirmo pilsētu brīvie iedzīvotāji, no šās pilsētņieku kārtas attīstījās pirmie buržuāzijas elementi.

Amerikas atklāšana un jūrasceļu nodibināšana apkārt Āfrikai radīja augšupejošajai buržuāzijai jaunu darba-lauku. Ostindijas un Ķīnas tirgi, Amerikas kolonizācija, maiņa ar kolonijām, maiņas līdzekļu un vispār preču pa-vairošanās izraisīja tirdzniecībā, kuģniecībā, rūpniecībā vēl nekad nepieredzētu uzplaukumu un līdz ar to strauju revolucionārā elementa attīstību irstošajā feodālajā sabiedrībā.

Līdzšinējais feodālais jeb cunftiskais ražošanas veids rūpniecībā nespēja vairs apmierināt līdz ar jauniem tir-giem pieaugošo pieprasījumu. Tā vietā stājās manufak-tūra. Cunftu meistarus izstūma rūpnieciskā viduskārta; darba dalīšana starp dažādām korporācijām izzuda, dodot vietu darba dalīšanai pašā darbnīcā.

Bet tirgi arvien pieauga, pieprasījums arvien palie-linājās. Arī manufaktūra nespēja vairs to apmierināt. Tad tvaiks un mašīnas izdarīja revolūciju rūpnieciskajā ražošanā. Manufaktūras vietā stājās modernā lielrūp-niecība, rūpnieciskās viduskārtas vietā stājās industrijas

miljonāri, veselu rūpniecisku armiju pavēlnieki, moderne buržuā.

Lielrūpniecība nodibināja pasaules tirgu, ko bija sagatavojusi Amerikas atklāšana. Pasaules tirgus izraisīja neizmērojamu tirdzniecības, kuģniecības un sauszemes satiksmes līdzekļu attīstību. Tā savukārt atkal iedarbojās uz rūpniecības izplatīšanos, un tādā pašā mērā, kā izplatījās rūpniecība, tirdzniecība, kuģniecība, dzelzceļi, tādā pašā mērā attīstījās buržuāzija, tā vairoja savus kapitālus un nobīdīja otrā vietā visas no viduslaikiem mantotās šķiras.

Mēs tātad redzam, ka modernā buržuāzija pati ir ilga attīstības procesa, daudzu ražošanas un maiņas veida apvērsumu produkts.

Katrai šai buržuāziskās attīstības pakāpei līdztekus gāja atbilstoši politiski sasniegumi. Apspiestā kārta feodāļu kundzības laikā, apbruņotā un pati sevi pārvaldošā asociācija komūnā*, te - neatkarīga pilsētas republika (kā Itālijā un Vācijā), tur - monarhijas trešā, nodokļu maksātāju kārta (kā Francijā), tad - manufaktūras periodā - pretsvars muižniecībai kārtu jeb absolūtajā monarhijā un vispār lielo monarhiju galvenais pamats: buržuāzija kopš lielrūpniecības un pasaules tirgus izveidošanās beidzot iekaroja sev nedalītu politisku kundzību modernajā pārstāvniecības valstī. Modernā valsts vara ir tikai komiteja, kas pārvalda visas buržuā šķiras kopīgās lietas.

Buržuāzijai vēsturē ir bijusi augstākā mērā revolucionāra loma.

* Par "komūnām" sauca topošās pilsētas Francijā pat vēl pirms tam, kad tās kā "trešā kārta" bija izkarojušas no saviem feodāļiem kungiem un valdītājiem savu pašvaldību un politiskās tiesības. Vispār runājot, šeit kā tipiska buržuāzijas ekonomiskās attīstības zeme minēta Anglija, kā tipiska buržuāzijas politiskās attīstības zeme - Francija. (*F. Engelsa piezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

Komūna - tā Itālijas un Francijas pilsētu iedzīvotāji dēvēja savu pilsētu sabiedrisko organismu pēc tam, kad tie bija atpirkuši vai izspieduši no saviem feodāļiem pirmās pašvaldības tiesības. (*F. Engelsa piezīme 1890. g. vācu izdevumam.*)

Buržuāzija, kur vien tā nākusi pie varas, ir iznīcinājusi visas feodālās, patriarhālās, idilliskās attiecības. Tā bez žēlastības sarāvusi visas tās raibās feodālās saites, kas cilvēku piesaistīja viņa "dabiskajiem pavēlniekiem", un nav atstājusi starp cilvēku un cilvēku nekādas citas saites kā tikai kailo interesi, kā tikai bezjūtīgo "samaksu skaidrā naudā". Dievbijīgo sapņojumu, bruņnieciskās sajūsmas, mietpilsoniskās sentimentalitātes svētās šalkas tā noslīcinājusi egoistiska aprēķina ledainajā ūdenī. Cilvēka personīgo cieņu tā padarījusi par maiņas vērtību, un neskaitāmo dokumentāri dāvāto un pašiegūto brīvību vietā tā nodibinājusi *vienu vienīgu* nekautrīgu tirdzniecības brīvību. Vārdu sakot, ar reliģiskām un politiskām ilūzijām aizplīvurotas ekspluatācijas vietā viņa likusi atklātu, nekaunīgu, tiešu, cietsirdīgu ekspluatāciju.

Buržuāzija noņēmusi svētuma oreolu visiem līdz tam laikam godātiem un ar svētu bijību uzlūkotiem darbības veidiem. Ārstu, juristu, mācītāju, dzejnieku, zinātnes vīru viņa padarījusi par savu samaksātu algotu strādnieku.

Buržuāzija norāvusi aizgrābjoši sentimentālo plīvuru ģimenes attiecībām un novedusi tās līdz vienkāršām nau-
das attiecībām.

Buržuāzija parādījusi, ka brutālā spēka izpausme viduslaikos, par ko reakcionāri tik ļoti sajūsminās, savu dabisko papildinājumu radusi vislielākajā kūrtrībā un laiskumā. Tikai viņa ir parādījusi, ko cilvēku darbība var veikt. Tā ir veikusi pavisam citādus mākslas brīnumdarbus nekā ēģiptiešu piramīdas, romiešu ūdensvadus un gotiskās katedrāles; tā ir veikusi pavisam citādus gājienu nekā tautu staigāšanu un krusta karus.

Buržuāzija nevar eksistēt, nemitīgi neizraisot apvērsumus ražošanas rīkos, tātad nerevolucionizējot ražošanas attiecības un līdz ar to arī visas sabiedriskās attiecības. Turpretim visu agrāko rūpniecisko šķiru eksistences pirmais priekšnosacījums bija saglabāt neskartu veco ražošanas veidu. Nemitīgi apvērsumi ražošanā, nepārtraukta

visu sabiedrisko attiecību satricināšana, mūžīga nedrošība un kustība atšķir buržuāzijas laikmetu no visiem iepriekšējiem laikmetiem. Visas sastingušās, ierūsējušās attiecības līdz ar tās pavadošiem, gadsimtu svētītiem priekšstatiem un uzskatiem jūk, visas jaunnodibinātās noveco, iekām tās paspēj sastingt. Viss, kas saistās ar kārtām un kas sastindzis, izzūd, viss, kas svēts, tiek apgānīts, un cilvēki beidzot ir spiesti skaidrām acīm aplūkot savu dzīves stāvokli, savas savstarpējās attiecības.

Vajadzība pēc arvien lielāka savu ražojumu noņēmēju skaita trenc buržuāziju pāri visai zemeslodei. Visur tai jāiespiežas, visur jāiekārtojas, visur jānodibina sakari.

Ekspluatējot pasaules tirgu, buržuāzija ir padarījusi visu zemju ražošanu un patērēšanu kosmopolītisku. Reakcionāriem par lielu sarūgtinājumu viņa ir izsītuši rūpniecībai nacionālos pamatus zem kājām. Nacionālās rūpniecības vecvecās nozares ir iznīcinātas, un tās vēl joprojām diendienā tiek iznīcinātas. Tās izstumj jaunās rūpniecības nozares, kuru iekārtošana kļūst par dzīvības jautājumu visām civilizētām nācijām, nozares, kuras neapstrādā vairs vietējās izejvielas, bet gan izejvielas no vistālākajām zemeslodes joslām un kuru fabrikātus patērē ne tikai pašu zemē, bet arī visās pasaules daļās. Veco, pašu zemes ražojumiem apmierināmo vajadzību vietā stājas jaunas, kuru apmierināšanai vajadzīgi visattālāko zemju un visdažādāko klimatu produkti. Seno lokālo un nacionālo noslēgtību un iztikšanu ar pašu ražojumiem aizstāj vispusīgi sakari, vispusīga savstarpēja nāciju atkarība. Un tas notiek tiklab materiālo, kā arī garīgo ražojumu laukā. Atsevišķu nāciju gara ražojumi kļūst par kopīgu mantu. Nacionāla vienpusība un aprobežotība kļūst arvien vairāk un vairāk neiespējama, un no daudzām nacionālām un lokālām literatūrām izveidojas viena pasaules literatūra.

Strauji uzlabojot visas ražošanas rīkus, bezgalīgi atvieglojot sakaru līdzekļus, buržuāzija ierauj civilizācijā

visas, arī visbarbariskākās nācijas. Viņas preču lētās cenas ir tā smagā artilērija, ar kuru viņa sagrauj drupās visus Ķīnas mūrus, ar kuru tā spiež kapitulēt barbaru visietiepīgāko naidu pret ārzemniekiem. Viņa piespiež visas nācijas pieņemt buržuāzijas ražošanas veidu, ja tās negrib iet bojā; viņa spiež tās nodibināt pašām savās mājās tā dēvēto civilizāciju, t. i., kļūt par buržuā. Vārdu sakot, viņa rada sev pasauli pēc savas līdzības.

Buržuāzija ir pakļāvusi laukus pilsētas kundzībai. Viņa ir radījusi milzu pilsētas, viņa ir pilsētu iedzīvotāju skaitu salīdzinājumā ar lauku iedzīvotājiem lielā mērā pavairojusi un tādējādi ievērojamu daļu iedzīvotāju izrāvusi no lauku dzīves idiotisma. Kā laukus no pilsētas, tāpat barbariskās un pusbarbariskās zemes tā ir padarījusi atkarīgas no civilizētām zemēm, zemnieku tautas no buržuāziskām tautām, Austrumus no Rietumiem.

Buržuāzija arvien vairāk un vairāk izskauž ražošanas līdzekļu, īpašuma un iedzīvotāju sadrumstalotību. Viņa ir sablīvējusi iedzīvotājus, centralizējusi ražošanas līdzekļus un koncentrējusi īpašumu nedaudzu rokās. Nepieciešamas sekas tam ir politiska centralizācija. Neatkarīgi, gandrīz tikai sabiedroti apgabali ar dažādām interesēm, likumiem, valdībām un muitām tika saliedēti *vienā* nācijā ar *vienu* valdību, *vienu* likumdošanu, *vienu* nacionālu šķiras interesi, *vienu* muitas robežu.

Buržuāzija savas šķiras nepilnās simtgadīgās kundzības laikā ir radījusi daudz plašākus un daudz kolosālākus ražotājspēkus nekā visas iepriekšējās paaudzes kopā. Dabas spēku pakļaušana, mašīnizētā ražošana, ķīmijas lietošana rūpniecībā un zemkopībā, tvaika kuģniecība, dzelzceļi, elektriskais telegrāfs, veselu pasaules daļu kultivēšana, upju pielāgošana kuģošanai, veselas kā no zemes uzburtas iedzīvotāju masas - kurš no agrākiem gadsimtiem gan nojauta, ka šādi ražotājspēki dusejuši sabiedriskā darba klēpī!

Mēs tāpat redzējam, ka ražošanas un maiņas līdzekļi, uz kuru pamata veidojās buržuāzija, tika radīti feodālajā

sabiedrībā. Šo ražošanas un maiņas līdzekļu attīstības zināmā pakāpē attiecības, kādās feodālā sabiedrība ražoja un mainīja, feodālā lauksaimniecības un rūpniecības organizācija, vārdu sakot, feodālās īpašuma attiecības vairs neatbilda ražotājspēkiem, kas jau bija attīstījušies. Tās kavēja ražošanu, nevis to veicināja. Tās pārvērtās par ražošanas važām. Tās vajadzēja saraut, un tās tika sarautas.

To vietā stājās brīvā konkurence ar tai atbilstošu sabiedrisko un politisko iekārtu, ar buržuāzijas šķiras ekonomisko un politisko kundzību.

Mūsu acu priekšā norisinās līdzīga kustība. Modernā buržuāziskā sabiedrība, kas uzbūrusi tik varenius ražošanas un maiņas līdzekļus, ar savām buržuāziskajām ražošanas un maiņas attiecībām, ar buržuāziskajām īpašuma attiecībām līdzīga tam burvim, kas nespēj vairs savaldīt pazemes spēkus, ko pats uzbūris. Kopš gadu desmitiem rūpniecības un tirdzniecības vēsture ir vairs tikai vēsture par moderno ražotājspēku sacelšanos pret modernajām ražošanas attiecībām, pret tām īpašuma attiecībām, kas ir buržuāzijas eksistences un kundzības nosacītājās. Pietiek nosaukt tirdzniecības krīzes, kas, periodiski atkārtoties, arvien bīstamāk apdraud visas buržuāziskās sabiedrības eksistenci. Tirdzniecības krīžu laikā ikreiz tiek iznīcināta ievērojama daļa ne tikai saražoto produktu, bet arī pat jau radīto ražotājspēku. Krīžu laikā izlaužas uz āru sabiedriskā epidēmija, kas visos iepriekšējos laikmetos būtu šķitusi nejēdzība, - pārprodukcijas epidēmija. Sabiedrība piepeši tiek atsviesta atpakaļ pēkšņa barbarisma stāvoklī; šķiet, bada posts, vispārējs postošs karš tai atņēmuši visus iztikas līdzekļus; šķiet, rūpniecība, tirdzniecība iznīcinātas, un kāpēc? Tāpēc, ka sabiedrībai ir par daudz civilizācijas, par daudz iztikas līdzekļu, par daudz rūpniecības, par daudz tirdzniecības. Ražotājspēki, kas tās rīcībā, nekalpo vairs buržuāzisko īpašuma attiecību veicināšanai; gluži otrādi - šīm attie-

cībām tie ir kļuvuši pārāk vareni; šīs attiecības tos kavē; un, tiklīdz ražotājspēki šo kavēkli sāk pārvarēt, tie ienes sajukumu visā buržuāziskajā sabiedrībā, apdraud buržuāziskā īpašuma pastāvēšanu. Buržuāziskās attiecības kļuvušas par šaurām, lai aptvertu to radītās bagātības. Kā buržuāzija pārvar krīzes? No vienas puses, ar liela daudzuma ražotājspēku piespiestu iznīcināšanu, no otras puses, iekarojot jaunus tirgus un pamatīgāk ekspluatējot vecos. Tātad kā? Tādējādi, ka tā sagatavo vispusīgākas un graujošākas krīzes un samazina līdzekļus to novēršanai.

Ieroči, ar kuriem buržuāzija pieveica feodālismu, tagad vēršas pret buržuāziju pašu.

Bet buržuāzija ne tikai izkaluši ieročus, kas tai nes nāvi; viņa radījusi arī vīrus, kas šos ieročus vērsīs pret viņu, - modernos strādniekus, *proletāriešus*.

Tādā pašā mērā, kādā attīstās buržuāzija, t. i., kapitāls, tādā pašā mērā attīstās proletariāts, moderno strādnieku šķira, kuri dzīvo tikai tik ilgi, kamēr tie atrod darbu, un kuri atrod darbu tikai tik ilgi, kamēr viņu darbs vairo kapitālu. Šie strādnieki, kas pa vienam spiesti sevi pārdot, ir tāda pati prece kā kurš katrs cits tirdzniecības priekšmets un tāpēc tāpat pakļauti visām mainīgajām konkurences nejaušībām, visām tirgus svārstībām.

Arvien vairāk ieviešoties mašīnu lietošanai un darba dalīšanai, proletāriešu darbs zaudē katru patstāvības raksturu un reizē ar to katru pievilcību strādnieku acīs. Strādnieks kļūst par vienkāršu mašīnas piedekli, no viņa prasa tikai visvienkāršākos, vienmuļākos, visvieglāk apgūstamos darba paņēmienus. Tāpēc izdevumi strādnieka algošanai aprobežojas gandrīz vienīgi ar tiem iztikas līdzekļiem, kas nepieciešami viņa dzīvības uzturēšanai un viņa cilts turpināšanai. Bet preces un tātad arī darba cena¹ ir vienlīdzīga tās ražošanas izmaksai. Tāpēc tādā

¹ Vēlāk sarakstītajos darbos K. Markss un F. Engels jēdzienu "darba cena" vai "darba vērtība" vietā lietoja jēdzienus "darbaspēka cena" vai "darbaspēka vērtība".

pašā mērā, kādā aug darba nepievilcība, samazinās arī darba alga. Vēl vairāk, tādā pašā mērā, kādā pieaug mašīnu lietošana un darba dalīšana, tādā pašā mērā pieaug arī darba daudzums, vai nu palielinot darba stundu skaitu, vai palielinot tā darba daudzumu, kas veicams noteiktā laikā, vai arī paātrinot mašīnu gaitu utt.

Modernā rūpniecība pārvērtusi patriarhālā meistara mazo darbnīcu par lielu rūpniecības kapitālista fabriku. Fabrikā sablīvētās strādnieku masas tiek organizētas kā kareivji. Kā rūpniecības ierindas kareivjus viņus pakļauj veselās unteroficiēru un oficiēru hierarhijas uzraudzībai. Viņi ir ne tikai buržuāzijas šķiras, buržuāzijas valsts vergi, viņus ik dienas un ik stundas verdzina mašīna, uzraugs un vispirms atsevišķais buržuā - fabrikants pats. Sī despotija ir toties jo sīkumaināka, nīstamāka, sarūgtinošāka, jo atklātāk par tās mērķi tiek proklamēta iedzīvošanās.

Jo mazāk veiksmes un spēka prasa roku darbs, t. i., jo vairāk attīstās modernā rūpniecība, jo vairāk vīriešu darbu izstumj sieviešu un bērnu darbs. Dzimuma un vecuma atšķirībai nav vairs nekādas sabiedriskas nozīmes strādnieku šķirai. Pastāv tikai darbarīki, kas atkarībā no vecuma un dzimuma rada dažāda lieluma izdevumus.

Kad fabrikants strādnieka ekspluatāciju tiktāl pabeidzis, ka strādnieks skaidrā naudā saņem savu darba algu, tad strādniekam uzklūp buržuāzijas citas daļas - nam-saimnieks, veikalnieks, augļotājs utt.

Vidējās kārtas zemākie slāņi - sīkrūpnieki, sīktirgotāji un rantjē, amatnieki un zemnieki -, visas šīs šķiras noslīd proletariāta rindās, pa daļai tāpēc, ka viņu mazā kapitāla nepietiek lielrūpnieciska uzņēmuma darbībai un to pieveic lielāku kapitālistu konkurence, pa daļai tāpēc, ka jaunas ražošanas metodes padara viņu darba prasmi mazvērtīgu. Tā proletariāts rekrutējas no visām iedzīvotāju šķirām.

Proletariāts pārdzīvo dažādas attīstības pakāpes. Viņa cīņa pret buržuāziju sākas reizē ar viņa eksistenci.

Sākumā cīnās atsevišķi strādnieki, tad vienas fabrikas strādnieki, vēlāk vienas darba nozares strādnieki vienā apvidū pret atsevišķu buržuju, kas tos tieši ekspluatē. Strādnieki savus uzbrukumus vērš ne tikai pret buržuāziskajām ražošanas attiecībām, viņi tos vērš arī pret pašiem ražošanas rīkiem; viņi iznīcina konkurējošās svešzemju preces, viņi sadauza mašīnas, viņi dedzina fabrikas, viņi mēģina atkal atkarot zaudēto viduslaiku strādnieku stāvokli.

Sai pakāpē strādnieki ir pa visu zemi izklidēta un konkurences sadrumstalota masa. Strādnieku masu saliedēšanās pagaidām nav vēl viņu pašu apvienošanās sekas, bet gan buržuāzijas apvienošanās sekas, kurai savu pašas politisko mērķu sasniegšanas labad jāpaceļ un kura pagaidām arī vēl spēj sacelt kājās visu proletariātu. Sai pakāpē proletārieši tāpat apkaro nevis savus ienaidniekus, bet gan savu ienaidnieku ienaidniekus - absolūtās monarhijas atliekas, zemes īpašniekus, nerūpnieciskos buržuā, sīkos buržuā. Visa vēsturiskā kustība tādējādi koncentrējas buržuāzijas rokās; katra uzvara, kas tādējādi izcīnīta, ir buržuāzijas uzvara.

Bet, attīstoties rūpniecībai, proletariāts ne tikai vairojas skaitā; tas sablīvējas lielās masās, viņa spēks aug, un viņš to arvien vairāk sajūt. Proletariāta intereses un dzīves apstākļi arvien vairāk izlīdzinās tādēļ, ka mašīnas arvien vairāk un vairāk nolīdzina darba veidu atšķirību un nospiež algu gandrīz visur vienādi zemā līmenī. Buržuā augošā savstarpējā konkurence un tirdzniecības krīzes, ko tā rada, padara strādnieku algu arvien svārstīgāku; arvien straujāk uz priekšu ejošā, nepārtrauktā mašīnu uzlabošana padara visu strādnieku stāvokli arvien nedrošāku; atsevišķa strādnieka sadursmes ar atsevišķu buržuā arvien vairāk iegūst divu šķiru sadursmju raksturu. Strādnieki sāk ar to, ka izveido pret buržuā koalīcijas (arodbiedrības), viņi uzstājas kopīgi, lai aizstāvētu savu darba algu. Viņi pat dibina

pastāvīgas asociācijas, lai nodrošinātu iztiku varbūtēju sadursmju gadījumos. Vietām cīņa izvēršas par atklātu sacelšanos.

Laiku pa laikam strādnieki uzvar, bet šīs uzvaras ir tikai pārejošas. Viņu cīņas īstenais rezultāts ir nevis tiešais panākums, bet gan strādnieku apvienošanās, kas kļūst arvien plašāka. To veicina pieaugošie satiksmes līdzekļi, kurus rada lielrūpniecība un ar kuru palīdzību nodibinās sakari starp dažādu apvidu strādniekiem. Tikai šie sakari arī vajadzīgi, lai daudzās lokālās, visur vienāda rakstura cīņas centralizētu vienā nacionālā, vienā šķiru cīņā. Bet katra šķiru cīņa ir politiska cīņa. Un apvienošanās, kurai viduslaiku pilsētniekiem ar viņu lauku ceļiem bija vajadzīgi gadsimti, mūsdienu proletārieši, pastāvot dzelzceļiem, veic dažos gados.

So proletāriešu organizēšanos šķirā un līdz ar to politiskā partijā ik acumirkli atkal izjauc pašu strādnieku savstarpējā konkurence. Bet tā atkal un atkal rodas no jauna, kļūdamā arvien stiprāka, ciešāka, varenāka. Tā piespiež atzīt dažas strādnieku intereses likumdošanas kārtībā, izmantodama nesaskaņas pašā buržuāzijā. Tā, piemēram, likums par desmit stundu darba dienu Anglijā.

Vispār sadursmes vecajā sabiedrībā daudzējādi veicina proletariāta attīstības procesu. Buržuāzija atrodas nepārtuktas cīņas stāvoklī: sākumā pret aristokrātiju, vēlāk pret tām pašas buržuāzijas daļām, kuru intereses nonāk pretrunā ar rūpniecības progresu; vienmēr pret visu citu zemju buržuāziju. Visās šajās cīņās tā spiesta griezties pie proletariāta, saukt to palīgā un tādejādi ieraut to politikajā kustībā. Viņa pati tāpat nodod proletariātam savas pašas politiskās un vispārējās izglītības elementus, t. i., ieročus pati pret sevi.

Tālāk, kā mēs redzējām, rūpniecības progress nogrūž proletariāta rindās valdošās šķiras veselās sastāvdaļas vai vismaz apdraud to dzīves apstākļus. Arī tās atnes proletariātam ļoti daudz izglītības elementu.

Un, beidzot, periodos, kad šķiru cīņa tuvojas atrisinājumam, iršanas process valdošajā šķirā, visā vecajā sabiedrībā iegūst tik spēcīgu, tik spilgtu raksturu, ka viena maza daļa valdošās šķiras atsakās no tās un pievienojas revolucionārajai šķirai, tai šķirai, kam pieder nākotne. Tāpat kā agrāk daļa muižniecības pārgāja proletariāta pusē, tāpat tagad daļa buržuāzijas pāriet proletariāta pusē, tieši daļa buržuāzijas ideologu, kas pacēlušies līdz visas vēsturiskās kustības teorētiskai izpratnei.

No visām šķirām, kas mūsu dienās stāv pretim buržuāzijai, tikai proletariāts ir patiesi revolucionāra šķira. Visas pārējās šķiras, attīstoties lielrūpniecībai, panīkst un aiziet bojā, turpretim proletariāts ir pašas lielrūpniecības produkts.

Viduskārtas - sīkrūpnieks, sīktirgotājs, amatnieks un zemnieks - visi tie apkaro buržuāziju, lai paglābtu no bojāejas savu kā viduskārtu eksistenci. Tātad tās nav revolucionāras, bet gan konservatīvas. Vēl vairāk - tās ir reakcionāras, jo tās mēģina pagriezt atpakaļ vēstures ratu. Ja tās ir revolucionāras, tad tikai tiktāl, ciktāl tām priekšā stāv pāreja proletariāta rindās, ciktāl tās aizstāv nevis savas tagadnes, bet gan savas nākotnes intereses, ciktāl tās atmet savu pašu viedokli, lai pieņemtu proletariāta viedokli.

Skrandu proletariātu, šo vecās sabiedrības viszemāko slāņu pasīvo trūdēšanas produktu, proletāriskā revolūcija vietumis ierauj kustībā, bet visu savu dzīves apstākļu dēļ tas labāk ļaujas uzpirkties reakcionārām intrigām.

Vecās sabiedrības dzīves nosacījumi jau ir iznīcināti proletariāta dzīves nosacījumos. Proletārietim nav īpašuma; viņa attiecībām pret sievu un bērniem nav vairs nekā kopīga ar buržuāziskās ģimenes attiecībām; modernais rūpnieciskais darbs, modernais kapitāla jūgs - Anglijā tāds pats kā Francijā, Amerikā tāds pats kā Vācijā - atņēmis tam jebkuru nacionālo raksturu. Likumi, morāle, reliģija - visi tie viņam ir tikai buržuāziski aizspriedumi, aiz kuriem slēpjas buržuāziskas intereses.

Visas agrākās šķiras, iekarojušas sev kundzību, centās nodrošināt savu jau iegūto stāvokli, pakļaujot visu sabiedrību sava piesavināšanās veida nosacījumiem. Proletārieši var iekarot sabiedrības ražotājspēkus, vienīgi iznīcinot paši savu līdzšinējo piesavināšanās veidu un līdz ar to vispār visu līdzšinējo piesavināšanās veidu. Proletāriešiem nav nekā sava, ko sargāt, viņiem jāsagrauj viss, kas līdz šim sargājis un nodrošinājis privātīpašumu.

Visas līdzšinējās kustības bija mazākuma kustības vai notika mazākuma interesēs. Proletāriskā kustība ir milzīgā vairākuma patstāvīga kustība milzīgā vairākuma interesēs. Proletariāts, tagadējās sabiedrības viszemākais slānis, nevar pacelties, nevar saslieties, neuz sperot gaisā visu to slāņu virsbūvi, kuri veido oficiālo sabiedrību.

Ja arī ne pēc satura, tad pēc formas proletariāta cīņa pret buržuāziju sākumā ir nacionāla. Katras zemes proletariātam, protams, vispirms jātiek galā ar savu paša buržuāziju.

Aprakstot proletariāta attīstības pašas vispārējākās fāzes, mēs izsekojam vairāk vai mazāk apslēptajam pilsoņu karam pastāvošās sabiedrības iekšienē līdz tam punktam, kad tas pārvēršas par atklātu revolūciju un proletariāts, ar varu gāžot buržuāziju, nodibina savu kundzību.

Visu līdzšinējo sabiedrību pamatā bija, kā mēs redzējām, antagonisms starp apspiedējiem un apspiestām šķirām. Bet, lai kādu šķiru varētu apspiest, tad tai jānodrošina apstākļi, kuros tā var vismaz vilkt savu verga eksistenci. Dzimtciļvēks izkūlās līdz komūnas loceklim dzimtbūšanas apstākļos, tāpat kā sīkais buržuā līdz buržuā stāvoklim, nesdams feodālā absolūtisma jūgu. Modernais strādnieks turpretī nevis ceļas līdz ar rūpniecības progresu celšanos, bet grimst arvien dziļāk zem savas paša šķiras dzīves nosacījumiem. Strādnieks kļūst par pauperi, un pauperisms aug vēl ātrāk nekā iedzīvotāji un bagātība. Te skaidri parādās, ka buržuāzija nav spējīga ilgāk palikt sabiedrības valdošā šķira un uzspiest visai

sabiedrībai savas šķiras dzīves nosacījumus kā regulējošu likumu. Tā nav spējīga valdīt, tāpēc ka tā nav spējīga nodrošināt savam vergam pat verga eksistences līmeni, tāpēc ka tā spiesta ļaut viņam pagrīmt līdz tādām stāvoklim, kad nevis vairs viņš uztur to, bet tai pašai jāuztur viņš. Sabiedrība nevar vairs tās varā dzīvot, t. i., tās dzīve vairs nesaderas ar sabiedrību.

Buržuāzijas šķiras pastāvēšanas un valdīšanas pamatnosacījums ir bagātību uzkrāšanās privātpersonu rokās, kapitāla rašanās un vairošanās. Kapitāla pastāvēšanas nosacījums ir algotais darbs. Algotais darbs balstās vienīgi uz strādnieku savstarpējo konkurenci. Rūpniecības progress, kura netīša un pretoties nespējīga nesēja ir buržuāzija, rada nevis strādnieku konkurences sekmētu izolāciju, bet gan viņu revolucionāru apvienošanās asociācijās. Tātad, attīstoties lielrūpniecībai, buržuāzijai zem kājām top izrauts pats pamats, uz kura tā ražo un piesavinās ražojumus. Vispirms tā ražo pati savus kapračus. Tās bojāeja un proletariāta uzvara ir vienlīdz nenovēršamas.

II

PROLETĀRIEŠI UN KOMUNISTI

Kādas ir komunistu attiecības pret proletāriešiem vispār?

Komunisti nav nekāda īpaša partija, kas stāv pretim citām strādnieku partijām.

Viņiem nav nekādu no visa proletariāta interesēm šķirtu interešu.

Viņi neizvirza nekādus sektantiskus principus, kuriem tie gribētu pielāgot proletāriešu kustību.

Komunisti atšķiras no pārējām proletāriešu partijām tikai ar to, ka viņi, no vienas puses, dažādo nāciju proletāriešu cīņā izceļ un aizstāv visa proletariāta kopīgās, no

tautības neatkarīgās intereses; no otras puses, ar to, ka dažādajās attīstības pakāpēs, kādas pārdzīvo cīņa starp proletariātu un buržuāziju, viņi vienmēr pārstāv visas kustības intereses.

Tātad praksē komunisti ir tā visu zemju strādnieku partiju daļa, kas ir visnoteiktākā, visprogresīvākā, teorētiskā ziņā viņiem ir priekšrocības salīdzinājumā ar pārējo proletariāta masu proletāriskās kustības apstākļu, gaitas un vispārējo rezultātu izpratnē.

Komunistu tuvākais mērķis ir tāds pats kā visām pārējām proletāriskajām partijām (proletariāta formēšana šķīrā, buržuāzijas kundzības gāšana, proletariāta politiskās varas iekarošana).

Komunistu teorētiskās tēzes nekādā gadījumā nebalstās uz idejām, principiem, kurus būtu izgudrojis vai atklājis viens vai otrs pasaules lāpītājs.

Tās tikai vispārējā veidā izteic norisošās šķiru cīņas, mūsu acu priekšā notiekošās vēsturiskās kustības faktiskās attiecības. Iepriekšējo īpašuma attiecību iznīcināšana nav nekas tāds, kas būtu raksturīgs vienīgi komunismam.

Visas īpašuma attiecības vienmēr bijušas pakļautas pastāvīgām vēsturiskām maiņām, pastāvīgiem vēsturiskiem pārveidojumiem.

Franču revolūcija, piemēram, likvidēja feodālo īpašumu, liekot tā vietā buržuāzisko īpašumu.

Komunismam raksturīga ir nevis īpašuma likvidēšana vispār, bet gan buržuāziskā īpašuma likvidēšana. Bet modernais buržuāziskais privātīpašums ir pēdējā un vispilnīgākā izteiksme tādai produktu ražošanai un piesavināšanai, kas dibināta uz šķiru antagonismu, uz iespēju mazākumam ekspluatēt vairākumu.

Šādā nozīmē komunisti var izteikt savu teoriju vienā tēzē: privātīpašuma iznīcināšana.

Mums, komunistiem, ir pārņemts, ka mēs gribot iznīcināt personiski iegūto, ar paša darbu nopelnīto īpašumu,

īpašumu, kas esot katras personiskās brīvības, darbības un patstāvības pamats.

Nopelnītais, godīgi iegūtais, ar paša darbu sagādātais īpašums! Vai jūs runājat par sīkburžuāzisko, sīkzemniecisko īpašumu, kas bija buržuāziskā īpašuma priekštecis? Mums tas nav jāiznīcina, rūpniecības attīstība to ir iznīcinājusi un joprojām iznīcina diendienā.

Vai varbūt jūs runājat par moderno buržuāzisko privātīpašumu?

Bet vai algotais darbs, proletārieša darbs, rada viņam īpašumu? Nekādā ziņā. Tas rada kapitālu, t. i., to īpašumu, kas algoto darbu ekspluatē, īpašumu, kas var vairoties tikai ar to nosacījumu, ka tas rada jaunu algotu darbu, lai to atkal no jauna ekspluatētu. Īpašums tā tagadējā veidā virzās pretstatā starp kapitālu un algoto darbu. Aplūkosim abas šās pretstata puses.

Būt kapitālistam nozīmē ieņemt ražošanā ne tikai tīri personisku, bet arī sabiedrisku stāvokli. Kapitāls ir kolektīvs produkts, un to var iedarbināt tikai daudzu sabiedrības locekļu kopdarbība, galu galā pat tikai visu sabiedrības locekļu kopdarbība.

Kapitāls tātad nav personisks, bet gan sabiedriska spēks.

Tātad, ja kapitāls tiks pārvērsts par kolektīvu, visiem sabiedrības locekļiem piederošu īpašumu, tad ne jau personiskais īpašums pārvērtīsies par sabiedrisku. Mainīsies tikai īpašuma sabiedriskais raksturs. Tas zaudēs savu šķiras raksturu.

Pievērsīsimies algotajam darbam.

Algotā darba vidējā cena ir darba algas minimums, t. i., to iztikas līdzekļu summa, kuri nepieciešami, lai uzturētu pie dzīvības strādnieku kā strādnieku. Tātad tā, ko algotais strādnieks piesavinās strādājot, tikko pietiek, lai viņš varētu atražot savu dzīvību. Mēs nebūt negribam iznīcināt šo darba produktu personisko piesavināšanos pašas dzīvības atražošanai, piesavināšanos, kas neatlicina

nekādu pārpalikumu, kurš varētu dot varu pār citu cilvēku darbu. Mēs gribam iznīcināt tikai šādas piesavināšanās nožēlojamo raksturu, kur strādnieks dzīvo tikai tādēļ, lai vairotu kapitālu, un dzīvo tikai tiktāl, ciktāl to prasa valdošās šķiras intereses.

Buržuāziskajā sabiedrībā dzīvais darbs ir tikai līdzeklis, lai pavairotu uzkrāto darbu. Komunistiskajā sabiedrībā uzkrātais darbs ir tikai līdzeklis, lai paplašinātu, padarītu bagātāku, atvieglotu strādnieku dzīves procesu.

Buržuāziskajā sabiedrībā tātad pagātne valda pār tagadni, komunistiskajā sabiedrībā - tagadne pār pagātne. Buržuāziskajā sabiedrībā kapitāls ir patstāvīgs un personisks, kamēr strādājošais indivīds ir nepatstāvīgs un bezpersonisks.

Un šādu attiecību iznīcināšanu buržuāzija dēvē par personības un brīvības iznīcināšanu! Viņai taisnība. Tiešām, runa ir par buržuāziskās personības, buržuāziskās patstāvības un buržuāziskās brīvības iznīcināšanu.

Tagadējo buržuāziskās ražošanas attiecību apstākļos par brīvību dēvē brīvo tirdzniecību, brīvo pirkšanu un pārdošanu.

Bet, ja bankrotē tirgošanās, tad bankrotē arī brīvā tirgošanās. Runām par brīvo tirgošanos, tāpat kā visām pārējām mūsu buržuju frāžainajām runām par brīvību, vispār ir kāda jēga, tikai runājot par nebrīvo tirgošanos, par apspiestajiem viduslaiku pilsētniekiem, bet nevis par tirgošanās, par buržuāziskās ražošanas attiecību un pašas buržuāzijas komunistisko iznīcināšanu.

Jūs šausmināties par to, ka mēs gribam iznīcināt privātīpašumu. Bet deviņām desmitdaļām jūsu pastāvošās sabiedrības locekļu privātīpašums ir iznīcināts; tieši tāpēc tas pastāv, ka deviņām desmitdaļām tā nav. Jūs mums tātad pārmetat, ka mēs gribam iznīcināt tādu īpašumu, kura pastāvēšanas nepieciešamais nosacījums ir tas, ka milzīgam sabiedrības vairākumam īpašuma nav.

Vārdu sakot, jūs mums pārmetat to, ka mēs gribam iznīcināt jūsu īpašumu. Jā gan, to mēs gribam.

Sākot ar to brīdi, kad darbu nevarēs vairs pārvērst par kapitālu, par naudu, par zemes renti, īsi sakot, par monopolizējamu sabiedrisku spēku, t. i., sākot ar to brīdi, kad personiskais īpašums nevarēs vairs pārvērsties par buržuāzisku īpašumu, sākot ar to brīdi, sakāt jūs, personība tiksot iznīcināta.

Jūs tātad atzīstat, ka jūs par personību dēvējat nevienu citu kā tikai buržuā, t. i., buržuāzisko īpašnieku. Un šī personība tiešām gan ir iznīcināma.

Komunisms nevienam nelaupa iespēju piesavināties sabiedriskos produktus, tas tikai neļauj ar šo piesavināšanos verdzināt cita cilvēka darbu.

Ir iebilsts, ka, iznīcinot privātīpašumu, izbeigšoties katra darbība un iestāšoties vispārējs slinkums.

Tādā gadījumā buržuāziskajai sabiedrībai aiz slinkuma jau sen būtu bijis jāaiziet bojā; jo tie, kas tur strādā, nekā neiegūst, un tie, kas tur iegūst, nestrādā. Visas šīs bažas nonāk līdz tautoloģijai, ka nav vairs algota darba, tiklīdz nav vairs kapitāla.

Visi iebildumi, ko vērš pret materiālo produktu komunistiskās piesavināšanās un ražošanas veidu, tiek attiecināti arī uz garīgā darba produktu piesavināšanos un ražošanu. Kā šķiras īpašuma iznīcināšana buržuā šķiet pašas ražošanas iznīcināšana, tāpat arī šķiras izglītības iznīcināšana viņam ir identiska ar izglītības iznīcināšanu vispār.

Izglītība, kuras zaudēšanu viņš apraud, milzīgam vairumam ir tikai izglītība, lai kļūtu par mašīnas piedekli.

Taču nestrīdieties ar mums, vērtējot buržuāziskā īpašuma likvidēšanu ar jūsu buržuāziskajiem priekšstatiem par brīvību, izglītību, tiesībām utt. Pašas jūsu idejas ir buržuāzisko ražošanas attiecību un buržuāzisko īpašuma attiecību produkts, gluži tāpat kā jūsu tiesības ir tikai jūsu šķiras griba, kas padarīta par likumu, griba, kuras saturu nosaka jūsu šķiras materiālie dzīves apstākļi.

Šī neobjektīvā iedoma, kurā jūs pārvēršat jūsu ražošanas un īpašuma attiecības no vēsturiskām, ražošanas attīstības gaitā pārejošām attiecībām par mūžīgiem dabas un saprāta likumiem, jums ir tāda pati kā visām bojā gājušajām valdošajām šķirām. To, ko jūs saprotat, ja runa ir par antīko vai par feodālo īpašumu, to jūs vairs neuzdrošināties saprast, ja runa ir par buržuāzisko īpašumu.

Ģimenes iznīcināšana! Pat galējie radikāļi sašutumā brēc par šo komunistu nekrietno nodomu.

Uz ko balstās tagadējā buržuāziskā ģimene? Uz kapitālu, uz privāto iedzīvošanos. Pilnīgi attīstītā veidā tā pastāv tikai buržuāzijai; bet savu papildinājumu tā rod proletāriešiem uzspiestajā bezģimenes dzīvē un publiskajā prostitūcijā.

Buržuāziskā ģimene dabiski izzūd, izzūdot šim viņas papildinājumam, un abas tās izzudīs, izzūdot kapitālam.

Vai jūs mums pārmetat, ka mēs gribam izbeigt to, ka vecāki ekspluatē savus bērnus? Šai noziegumā mēs atzīstamies.

Bet jūs sakāt, ka, likdami mājas audzināšanas vietā sabiedrisko audzināšanu, mēs gribam iznīcināt cilvēkam visdārgākās attiecības.

Bet vai tad jūsu audzināšanu nenosaka sabiedrība? Vai to nenosaka sabiedriskās attiecības, kurās dzīvojot jūs audzināt, tieši vai netieši iejaucoties sabiedrībai ar skolas utt. palīdzību? Komunisti neizgudro sabiedrības ietekmi uz audzināšanu; viņi tikai maina tās raksturu, viņi atrauj audzināšanu no valdošās šķiras ietekmes.

Buržuāziskās frāzes par ģimeni un audzināšanu, par vecāku un bērnu sirsnīgajām attiecībām kļūst toties jo riebīgākas, jo vairāk sakarā ar lielrūpniecības attīstību tiek sarautas ģimenes saites proletāriešiem un bērni tiek padarīti par vienkāršiem tirdzniecības objektiem un darbarīkiem.

Bet jūs, komunisti, gribat nodibināt kopsievību, visa buržuāzija korī klieudz mums pretī.

Buržuā savu sievu uzlūko tikai par ražošanas rīku. Viņš dzird, ka ražošanas rīkus domāts nodot kopīgā lietošanā, un, protams, nevar iedomāties neko citu kā vienīgi to, ka koplietošanas liktenis piemeklēšot arī sievietes.

Viņš pat nenojauš, ka tieši par to jau ir runa, lai novērstu tādu stāvokli, kad sievietes ir tikai ražošanas rīki.

Starp citu, nav nekā smieklīgāka par mūsu buržuā augsti morālajām šausmām par komunistu šķietamo oficiālo kopsievību. Komunistiem kopsievība nav jānodibina, tā gandrīz vienmēr ir pastāvējusi.

Mūsu buržuā, neapmierinādamies ar to, ka viņu rīcībā ir viņu strādnieku sievas un meitas, par oficiālo prostitūciju jau nemaz nerunājot, ar sevišķu prieku pavedina cits cita sievu.

Buržuāziskā laulība īstenībā ir kopsievība. Ļaunākā gadījumā komunistiem varētu pārnest, ka viņi liekulīgi apslēptās kopsievības vietā grib nodibināt oficiālu, atklātu kopsievību. Bet pats par sevi taču saprotams, ka, iznīcinot tagadējās ražošanas attiecības, izzudīs arī to radītā kopsievība, t. i., oficiālā un neoficiālā prostitūcija.

Komunistiem vēl tiek pārņemts, it kā viņi gribot iznīcināt tēvzemi, tautību.

Strādniekiem nav tēvzemes. Viņiem nevar atņemt to, kā viņiem nav. Tā kā proletariātam vispirms jāiekaro politiska kundzība, jāpaceļas līdz nācijas vadošai šķirai, jākonstituējas pašam kā nācijai, tas pats vēl ir nacionāls, lai arī nebūt ne tādā nozīmē, kā to saprot buržuāzija.

Tautu nacionālā nošķiršanās un pretstati arvien vairāk un vairāk izzūd, jau attīstoties buržuāzijai, tirdzniecības brīvībai, pasaules tirgum, rūpnieciskās ražošanas vienveidībai un tai atbilstošajiem dzīves apstākļiem.

Proletariāta kundzība liks tiem vēl vairāk izzust. Vismaz civilizēto zemju apvienota rīcība ir viens no proletariāta atbrīvošanās pirmajiem nosacījumiem.

Kādā mērā tiks iznīcināta iespēja vienam indivīdam ekspluatēt otru, tādā pašā mērā tiks iznīcināta arī iespēja vienai nācijai ekspluatēt otru.

Izbeidzoties šķiru antagonismam pašās nācijās, izbeigsies arī nāciju savstarpējās naidīgās attiecības.

Apsūdzības, ko ceļ pret komunismu no reliģiskā, filozofiskā un vispār ideoloģiskā viedokļa, nav sīkāka iztirzājuma vērtas.

Vai tur vajadzīgs sevišķi daudz prāta, lai saprastu, ka reizē ar cilvēku dzīves apstākļiem, ar viņu sabiedriskajām attiecībām, ar viņu sabiedrisko esamību mainās arī viņu priekšstati, uzskati un jēdzieni, vārdu sakot, arī viņu apziņa?

Ko gan citu pierāda ideju vēsture, ja ne to, ka garīgā ražošana pārveidojas līdz ar materiālo? Ikkatra laika posma valdošās idejas vienmēr bijušas tikai valdošās šķiras idejas.

Mēdz runāt par idejām, kas revolucionizē visu sabiedrību; ar to izsaka tikai to faktu, ka pašā vecajā sabiedrībā ir izveidojušies jaunās sabiedrības elementi, ka veco dzīves apstākļu sairšanai soli pa solim nāk līdzī arī veco ideju sairšana.

Kad senā pasaule sāka brukt, kristīgā reliģija uzvarēja senās reliģijas. Kad apgaismības idejas XVIII gadsimtā pārvarēja kristiānisma idejas, feodālā sabiedrība izcīnīja savu nāves cīņu pret toreiz revolucionāro buržuāziju. Idejas par sirdsapziņas un ticības brīvību izteica tikai brīvās konkurences valdīšanu zinātnes laukā.

"Bet," mums teiks, "reliģiskas, morālas, filozofiskas, politiskas, tiesiskas idejas utt. ir tiešām mainījušās vēsturiskās attīstības gaitā. Reliģija, morāle, filozofija, politika, tiesības šais nepārtrauktajās maiņās vienmēr ir saglabājušās.

Turklāt ir vēl mūžīgas patiesības, kā brīvība, taisnība utt., kas kopīgas visām sabiedrības attīstības stadijām. Bet komunisms atmet mūžīgās patiesības, tas nevis at-

jauno, bet atmet reliģiju, morāli, tātad tas ir pretrunā ar visu līdzšinējo vēsturiskās attīstības gaitu."

Ko galu galā nozīmē šī apsūdzība? Visu līdz šim pastāvējušo sabiedrību vēsture norisinājusies šķiru pretstatos, kas dažādos laikmetos bija dažādi izveidojušies.

Bet, lai arī kādā veidā tie būtu izpaudušies, visiem pagājušajiem gadsimtiem kopīgs fakts ir tas, ka sabiedrības viena daļa ekspluatēja otru. Tāpēc nav jābrīnās, ka visu gadsimtu sabiedriskā apziņa, par spīti visām atšķirībām un dažādībām, vienmēr darbojusies zināmās kopīgās formās - tādās apziņas formās, kas pilnīgi izzudīs tikai tad, kad galīgi būs izzudīs šķiru pretstati.

Komunistiskā revolūcija ir visradikālākā no pagātnes mantoto īpašuma attiecību salaušana; nav jābrīnās, ka tās attīstības gaitā visradikālāk tiks sagrautas no pagātnes mantotās idejas.

Bet atstāsim buržuāzijas iebildumus pret komunismu.

Mēs jau iepriekš redzējām, ka strādnieku revolūcijā pirmais solis ir pārvērst proletariātu par valdošu šķiru, iekarot demokrātiju.

Proletariāts izmantos savu politisko varu, lai pakāpeniski atņemtū buržuāzijai visu kapitālu, lai centralizētu valsts, t. i., par valdošo šķiru organizētā proletariāta rokās visus ražošanas rīkus un lai iespējami ātri pavairotu ražotājspēku masu.

Tas, protams, sākumā var notikt, tikai despotiski iejaucoties īpašuma tiesībās un buržuāziskās ražošanas attiecībās, tātad lietojot pasākumus, kas ekonomiski šķiet nepietiekami un nederīgi, bet kas kustības gaitā paši sevi pāraug, padara nepieciešamus turpmākos uzbrukumus vecajai sabiedriskajai iekārtai un kā līdzeklis visa ražošanas veida apvērsumam ir nenovēršami.

Šie pasākumi, protams, dažādās zemēs būs dažādi.

Attīstītākās zemēs tomēr gandrīz visur varēs lietot šādus pasākumus.

1. Zemes īpašumu ekspropriācija un zemes rentes izlie-
tošana valsts izdevumu segšanai.
2. Augsts progresīvais nodoklis.
3. Mantošanas tiesību atcelšana.
4. Visu emigrantu un dumpinieku īpašuma konfiskā-
cija.
5. Kredīta centralizācija valsts rokās, nodibinot nacio-
nālu banku ar valsts kapitālu un pilnīgu monopolu.
6. Visa transporta centralizācija valsts rokās.
7. Valsts fabriku, ražošanas rīku pavairošana, zemes
iekopšana un kultivēšana pēc kopīga plāna.
8. Vienādi obligāts darbs visiem, rūpniecisku armiju
nodibināšana, sevišķi zemkopībā.
9. Zemkopības un rūpniecības darba savienošana, pa-
kāpeniski novēršot pilsētas un lauku atšķirības, iedzīvo-
tājiem vienmērīgi sadaloties pa visu attiecīgo zemi.
10. Visu bērnu sabiedriska un bezmaksas audzināšana.
Bērnu darba izbeigšana fabrikās tā tagadējā veidā. Audzi-
nāšanas apvienošana ar materiālo ražošanu utt., utt.

Kad attīstības gaitā būs izzudušas šķiru atšķirības un visa ražošana būs koncentrēta asociācijās apvienoto indivīdu rokās, tad publiskā vara zaudēs savu politisko raksturu. Politiskā vara vārda īstajā nozīmē ir organizē-
ta vienas šķiras vardarbība otras šķiras apspiešanai. Ja proletariāts cīņā pret buržuāziju nepieciešami apvienojas šķirā, ja ar revolūcijas palīdzību tas padara sevi par valdo-
šo šķiru un kā valdošā šķira ar varu iznīcina vecās ražo-
šanas attiecības, tad līdz ar šīm ražošanas attiecībām tas iznīcina šķiru pretstata pastāvēšanas nosacījumus, šķiras vispār un tādējādi arī savu paša kā šķiras kundzību.

Vecās buržuāziskās sabiedrības vietā ar tās šķirām un šķiru pretstatiem stājas asociācija, kurā ikviena indivīda brīva attīstība ir visu indivīdu brīvas attīstības nosacījums.

III

SOCIĀLISTISKĀ UN KOMUNISTISKĀ LITERATŪRA

1. REAKCIONĀRAIS SOCIĀLISMS

a) Feodālais sociālisms

Francijas un Anglijas aristokrātija sava vēsturiskā stā-
vokļa dēļ bija aicināta rakstīt pamfletus pret moderno buržuāzisko sabiedrību. Francijas 1830. gada Jūlija re-
volūcijā, Anglijas kustībā par parlamenta reformu¹ to vēlreiz pieveica ienīstais iznīrelis.

Par nopietnu politisku cīņu vairs nevarēja būt ne runas. Tai atlika vēl tikai literārā cīņa. Bet arī literatūras laukā res-
taurācijas laika* vecās frāzes bija kļuvušas neiespējamās.

Lai modinātu simpātijas, aristokrātijai vajadzēja iz-
likties, ka savas intereses tā aizmirsusi un formulē savu
apsūdzības aktu pret buržuāziju vienīgi vēl tikai eks-
pluatētās strādnieku šķiras interesēs. Viņa sagādāja sev
gandarījumu, sacerēdama paskvilas par savu jauno vald-
nieku un čukstēdama tam ausī lielāku vai mazāku postu
sološus pareģojumus.

Tādējādi radās feodālais sociālisms, pa daļai gaudu
dziesma, pa daļai paskvila, pa daļai pagātnes atskaņa,
pa daļai nākotnes drauds, kas reizēm trāpīja buržuāziju
pašā sirdī ar rūgtu, asprātīgi dzeļošu spriedumu, bet kas
ar savu galīgo nespēju saprast modernās vēstures gaitu
vienmēr radīja komisku iespaidu.

Proletāriešu ubaga tarbu aristokrātija vicināja rokā
kā karogu, lai pulcinātu aiz sevis tautu. Bet, tiklīdz tauta

¹ 1832. gada liberālās parlamenta vēlēšanu reformas rezultātā
vēlētāju skaits palielinājās aptuveni par pusi.

* Domāta nevis restaurācija Anglijā no 1660. līdz 1689. gadam,
bet Francijas restaurācija no 1814. līdz 1830. gadam. (*F. Engelsa
piezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

viņai sekoja, tā katrreiz uz viņas dibena ieraudzīja vecos feodāļu ģerboņus un izklīda, skaļi un negodbijīgi smie-damās.

Šo komēdiju izrādīja viena daļa franču leģitīmistu¹ un "Jaunā Anglija"².

Ja feodāļi cenšas pierādīt, ka viņu ekspluatācijas veids bijis citāds nekā buržuāziskā ekspluatācija, tad viņi aizmirst tikai to, ka viņi ekspluatēja pavisam citādos un tagad jau pagājušos apstākļos un nosacījumos. Ja viņi norāda uz to, ka viņu valdīšanas laikā modernā proletariāta neesot bijis, tad viņi aizmirst tikai to, ka tieši modernā buržuāzija ir viņu sabiedriskās iekārtas nepieciešama atvase.

Turklāt savas kritikas reakcionāro raksturu viņi slēpj tik maz, ka viņu galvenā apsūdzība pret buržuāziju ir tieši tā, ka buržuāzijas režīmā attīstoties šķira, kas visu veco sabiedrisko iekārtu uzspridzināšot gaisā.

Viņi buržuāzijai vairāk pārmet to, ka tā rada revolucionāro proletariātu, nekā to, ka tā vispār rada proletariātu.

Tāpēc politiskajā praksē viņi piedalās visos varmācīgajos pasākumos pret strādnieku šķiru, un ikdienišķajā dzīvē viņi pretēji savām daiļskanīgajām runām labprāt uzlasa zelta ābolus, kas krīt no rūpniecības koka, un ne bez profīta maina uzticību, mīlestību un godu pret peļņu, ko iegūst, tirgojoties ar aitas vilnu, cukurbietēm un degvīnu*.

¹ Leģitīmistu - 1830. gada Jūlija revolūcijā gāztās Burbonu dinastijas piekritēji, galvenokārt lauku muižniecības pārstāvji.

² "Jaunā Anglija" ("*Young England*") - angļu konservatīvo politiķu un literātu grupa 19. gs. 40. gados.

* Tas attiecas lielāko tiesu uz Vāciju, kur agrākā aristokrātija un junkuri savas zemes lielāko daļu apstrādā paši uz sava rēķina ar pārvaldnieku palīdzību, un viņi turklāt ir arī vēl liela mēroga cukura fabriku un spirta dedzinātavu īpašnieki. Anglijas aristokrāti, kas ir bagātāki, vēl nav tik tālu tikuši; bet arī viņi zina, kā var dilstošo renti atgūt, sedzot ar savu vārdu vairāk vai mazāk šaubīgas akciju sabiedrības. (*F Engelsapiezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

Kā baznīckungs ir vienmēr roku rokā gājis kopā ar feodāli, tāpat arī baznīckungu sociālisms iet kopā ar feodālo sociālismu.

Nav nekā vieglāka kā kristīgo askētismam piešķirt sociālistisku nokrāsu. Vai arī kristietība nav karojusi pret privāto īpašumu, pret laulību, pret valsti? Vai tā vietā nav sludinājusi labdarību un ubagošanu, celibātu un miesas mērdēšanu, klostera dzīvi un baznīcu? Kristīgais sociālisms ir tikai tas svētītais ūdens, ar kuru baznīckungs aplacina aristokrātu īgnumu.

b) Sīkburžuāziskais sociālisms

Feodālā aristokrātija nav vienīgā šķira, kuru gāzusi buržuāzija un kuras dzīves apstākļi modernajā buržuāziskajā sabiedrībā ir panīkuši un atmiruši. Viduslaiku pilsētnieku kārta un sīkzemnieku kārta bija modernās buržuāzijas priekšteces. Rūpnieciski un tirdznieciski mazāk attīstītajās zemēs šī šķira vēl joprojām velk savu dzīvību blakus augošajai buržuāzijai.

Zemēs, kur attīstījusies modernā civilizācija, ir izveidojusies un kā buržuāziskās sabiedrības papildinājums vienmēr no jauna veidojas jauna sīkburžuāzija, kas svārstās starp proletariātu un buržuāziju. Bet šās šķiras locekļus konkurence nepārtraukti nogrūž proletariātā, un, attīstoties lielrūpniecībai, tie redz pat jau tuvojamies to brīdi, kad viņi kā modernās sabiedrības patstāvīga daļa pilnīgi izzudīs un viņu vietā tirdzniecībā, rūpniecībā un zemkopībā stāsies darba uzraugi un algoti kalpotāji.

Tādās zemēs kā Francija, kur zemniecība ir daudz vairāk nekā puse iedzīvotāju, bija dabiski, ka radās rakstnieki, kas, nostājoties proletariāta pusē pret buržuāziju, savai buržuāziskā režīma kritikai pielāgoja sīkburžuāzisko un sīkzemniecisko mērauklu un aizstāvēja strādnieku intereses no sīkburžuāzijas viedokļa. Tā radās sīkburžuāziskais

sociālisms. Sismondī¹ ir šās literatūras galvenais pārstāvis ne tikvien Francijā, bet arī Anglijā.

Šis sociālisms ļoti asprātīgi izlobīja moderno ražošanas attiecību pretrunas. Tas atmaskoja ekonomistu liekulīgos izpušķojumus. Tas neatspēkojami pierādīja mašīnu lietošanas un darba dalīšanas ārdošo iedarbību, kapitālu un zemes īpašuma koncentrāciju, pārprodukciju, krīzes, sīkburžuju un sīkzemnieku neatvairāmo bojāeju, proletariāta postu, ražošanas anarhiju, brēcošo netaisnību bagātību sadalīšanā, nāciju savstarpējo rūpniecisko iznīcināšanas karu, veco tikumu, veco ģimenes attiecību un veco tautību iziršanu.

Pēc sava pozitīvā satura šis sociālisms tomēr grib vai nu atkal atjaunot vecos ražošanas un maiņas līdzekļus un līdz ar tiem vecās īpašuma attiecības un veco sabiedrību, vai arī ar varu atkal iesprostot modernos ražošanas un maiņas līdzekļus to veco īpašuma attiecību ietvaros, kuras tie ir jau izārdījuši un kuras tiem bija jāizārda. Abos gadījumos tas reizē ir reakcionārs un utopisks.

Cunftu iekārta manufaktūru rūpniecībā un patriarhāla lauksaimniecība - lūk, tā pēdējais vārds.

Galū galā, kad neatspēkojamie vēsturiskie fakti lika izgaist ilūziju reibinošās iedarbes jebkurām pēdām, šī sociālisma forma izvērtās par glēvu žēlošanos.

c) Vācu jeb "īstais" sociālisms

Francijas sociālistiskā un komunistiskā literatūra, kas radās valdošās buržuāzijas spaidos un kas ir pret buržuāzijas kundzību vērstās cīņas literārā izpausme, nokļuva Vācijā tai laikā, kad buržuāzija tur tikko sāka savu cīņu pret feodālo absolūtismu.

Vācu filozofi, pusfilozofi un frāžu varoņi kāri tvēra pēc šās literatūras un aizmirsa tikai, ka, šiem rakstiem iece-

¹ Žans Šarls Leonārs Sismondī (*Sismondī*, 1773-1842) - šveiciešu ekonomists.

ļojot no Francijas, nebija vienlaicīgi ieceļojuši Vācijā arī franču dzīves apstākļi. Vācu apstākļos franču literatūra zaudēja jebkuru tiešu praktisku nozīmi un pieņēma tīri literāru izskatu. Tai vajadzēja likties kā dīkai spriedelēšanai par to, kā realizēt cilvēka būtību. Tāpēc XVIII gadsimta vācu filozofiem pirmās franču revolūcijas prasības nozīmēja tikai vispār "praktiskā saprāta" prasības un franču buržuāzijas revolucionārās gribas izpausmēm viņu acīs bija tīrās gribas, gribas, kādai tai jābūt, īsteni cilvēciskās gribas likumu nozīme.

Vācu literātu vienīgais darbs bija samierināt jaunās franču idejas ar savu veco filozofisko sirdsapziņu vai, pareizāk, franču idejas apgūt no sava filozofiskā viedokļa.

Šī apgūšana notika tāpat, kā vispār apgūst kādu jaunu valodu, - tulkojot.

Ir zināms, ka uz manuskriptiem, kuros bija sarakstīti seno pagānu laiku klasiskie darbi, mūki uzrakstīja virsū sājos katoļu svēto dzīves nostāstus. Vācu literāti rīkojās ar franču pasaulīgo literatūru tieši otrādi. Zem franču oriģināla viņi parakstīja savas filozofiskās aplamības. Tā, piemēram, zem franču naudas attiecību kritikas viņi parakstīja "Cilvēka būtības atsvešināšana", zem franču kritikas par buržuāzisko valsti - "Abstrakti vispārīgā kundzības atcelšana" utt.

Šo savu filozofisko frāžu pabāšanu zem franču domas veidojumiem viņi nokristīja par "darbības filozofiju", "īsto sociālismu", "vācu sociālisma zinātņi", "sociālisma filozofisko pamatojumu" utt.

Tādējādi franču sociālistiski komunistiskā literatūra vārda pilnajā nozīmē tika kastrēta. Un, tā kā vācieša rokās tā nepauda vairs vienas šķiras cīņu pret otru, tad vācietis bija pārliecināts, ka viņš pārvarējis "franču vienpusību", ka viņš aizstāv nevis patiesās vajadzības, bet patiesības vajadzību, nevis proletariāta intereses, bet cilvēku būtības intereses, vispār cilvēka intereses, cilvēka, kas nepieder ne pie vienas šķiras un kas vispār neeksistē īstenībā, bet gan filozofiskās fantāzijas miglājos.

Šis vācu sociālisms, kas savus nevarīgos skolnieciskos vingrinājumus ņēma tik nopietni un svinīgi un kas tos tik lielmutīgi izbazūnēja, pamazām zaudēja savu pedantisko nevainību.

Vācu, sevišķi prūšu buržuāzijas cīņa pret feodāļiem un absolūto karalisti, vārdu sakot, liberālā kustība kļuva nopietnāka.

Tā "īstajam" sociālismam radās kārotā izdevība politikajai kustībai nostādīt pretī sociālistiskās prasības, vērst tradicionālos lāstus pret liberālismu, pret pārstāvniecības valsti, pret buržuāzisko konkurenci, buržuāzisko preses brīvību, buržuāziskajām tiesībām, buržuāzisko brīvību un vienlīdzību un sprediķot tautas masām, ka tās šai buržuāziskajā kustībā nekā nevarot iegūt, bet gan drīzāk visu varot zaudēt. Vācu sociālisms īstā laikā aizmirsa, ka franču kritika, kuras tukšā atbalss tas bija, paredzēja kā esošu moderno buržuāzisko sabiedrību ar attiecīgiem materiāliem dzīves apstākļiem un atbilstošu politisko konstitūciju, t. i., tieši visus tos priekšnosacījumus, kuri Vācijā vēl bija iekarojami.

Vācu absolūtajām valdībām ar viņu baznīckungu, skolmeistaru, provinciālo junkuru un birokrātu svītu tas noderēja kā vēlams putnu biedēklis pret buržuāziju, kas draudoši lauzās uz augšu.

Tas bija saldināts papildinājums tiem rūgtajiem pātagas cirtieniem un šauteņu lodēm, ar ko šīs valdības apspieda vācu strādnieku sacelšanos.

Ja "īstais" sociālisms tādējādi kļuva par ieroci valdību rokās pret vācu buržuāziju, tad tas arī tieši pārstāvēja reakcionāru intereses, vācu mietpilsonības intereses. Vācijā pastāvošo apstākļu īstenais sabiedriskais pamats ir sīkburžuāzija, kas mantota no XVI gadsimta un kopš tā laika šeit dažādos veidos arvien atkal par jaunu uzpeld.

To saglabāt nozīmē saglabāt Vācijā pastāvošos apstākļus. No buržuāzijas rūpnieciskās un politiskās kundzības tā ar bailēm gaida savu noteikto bojāeju gan kapitāla

koncentrācijas dēļ, gan tāpēc, ka attīstās revolucionārais proletariāts. Tai šķita, ka "īstais" sociālisms ar vienu sienu nosit abas mušas. Un "īstais" sociālisms izplatījās kā epidēmija.

Šis mistiskais, no spekulatīvu prātojumu tīmekļiem austais, daiļrunības brīnišķīgajiem ziediem izšūtais, saldenas līdzjutības asaru piesātinātais plīvurs, kurā vācu sociālisti ievīstīja savas pāris liesās "mūžīgās patiesības", tikai pavairoja viņu preces noņēmēju skaitu šai publikā.

Vācu sociālisms savukārt arvien vairāk sāka apzināties savu aicinājumu būt par šās mietpilsonības lielmanīgo pārstāvi.

Vācu nāciju tas proklamēja par nācijas paraugu un vācu mietpilsoni - par cilvēka paraugu. Katrai viņa nelietībai tas piedēvēja kādu apslēptu augstāku sociālistisku jēgu, tādējādi pārvēršot to par tās pretstatu. Tas bija konsekvents līdz galam un nostājās tieši pret "rupji postošo" komunisma virzienu, un bezpartijiskā cēlumā pasludināja sevi stāvam pāri jebkurai šķiru cīņai. Visi par sociālistiskiem un komunistiskiem dēvētie raksti, kas apgrozās Vācijā, ar pavisam maz izņēmumiem pieskaitāmi šai netīrajai un samaitājošajai literatūrai*.

2. KONSERVATĪVAIS JEB BURŽUĀZISKAIS SOCIĀLISMS

Daļa buržuāzijas vēlas novērst sociālos trūkumus, lai nodrošinātu buržuāziskās sabiedrības pastāvēšanu.

Šeit pieder ekonomisti, filantropi, humanitātes aizstāvji, darbaļaužu šķiru stāvokļa labotāji, labdarības organizētāji, dzīvnieku mocīšanas apkarotāji, sātības biedrību

* 1848. gada revolūcijas vētra noslaucīja visu šo neķītro virzienu un laupīja tā pārstāvjiem patiku spekulēt ar sociālismu. Šā virziena galvenais pārstāvis un klasiskais tips ir Kārlis Grīna kgs. (*F. Engelsapiezīme 1890. g. vācu izdevumam.*)

dibinātāji, visraibāko sugu dažāda veida reformatori. Šis buržuāziskais sociālisms ir pat izveidots par veselām sistēmām.

Kā piemēru minēsim Prudona "Nabadzības filozofiju"¹.

Buržuā-sociālisti grib saglabāt modernās sabiedrības dzīves apstākļu pastāvēšanu, bet bez cīņas un briesmām, kas no tiem nenovēršami rodas. Viņi grib saglabāt pastāvošo sabiedrību, tikai bez tiem elementiem, kas viņu revolucionizē un ārdā. Viņi grib buržuāziju bez proletariāta. Buržuāzijai liekas, ka pasaule, kurā tā valda, protams, ir vislabākā pasaule. Buržuāziskais sociālisms izveido šo mierinošo iedomu par daļēju vai veselu sistēmu. Ja tas aicina proletariātu realizēt viņa sistēmu un ieiet jaunajā Jeruzalemē, tad īstenībā tas tikai prasa, lai proletariāts paliktu stāvam tagadējā sabiedrībā, bet atmestu savus naidīgos priekšstatus par to.

Otrs, mazāk sistemātisks un vairāk praktisks šā sociālisma veids mēģināja padarīt pretīgu strādnieku šķirai katru revolucionāru kustību, cenšoties pierādīt, ka nevis šāda vai tāda politiska pārgrozība tai var būt derīga, bet gan tikai materiālo dzīves apstākļu, ekonomisko attiecību pārmaiņa. Materiālo dzīves apstākļu pārmaiņu šis sociālisms saprot nevis kā buržuāzisko ražošanas attiecību iznīcināšanu, kas iespējama tikai revolucionārā ceļā, bet gan kā administratīvus uzlabojumus, kuri izdarāmi uz šo ražošanas attiecību pamata; tāpat nekā negrozot kapitāla un algotā darba attiecībās, bet gan labākā gadījumā palētināt buržuāzijai tās kundzību un vienkāršot tās valsts saimniecību.

Sev piemērotu izpausmes veidu buržuāziskais sociālisms sasniedz tikai tad, kad tas kļūst par vienkāršu oratora frāzi.

¹ Pjērs Zozefs Prudons (*Proudhon*, 1809-1865) - franču sociologs un filozofs, anarhisma ideologs. Viens no viņa galvenajiem darbiem ir "Ekonomisko pretrunu sistēma jeb nabadzības filozofija" (1846).

Brīva tirdzniecība! strādnieku šķiras interesēs; aizsargmuitas! strādnieku šķiras interesēs; vieninieku kameru cietumi! strādnieku šķiras interesēs - tas ir buržuāziskā sociālisma pēdējais, vienīgais nopietni domātais vārds.

Buržuāzijas sociālisma jēga jau ir tieši apgalvojumā, ka buržuā ir buržuā - strādnieku šķiras interesēs.

3. KRITISKI UTOPISKAIS SOCIĀLISMS UN KOMUNISMS

Mēs šeit nerunājam par to literatūru, kas visās lielajās jauno laiku revolūcijās izteikusi proletariāta prasības (Babefa¹ raksti utt.).

Proletariāta pirmie mēģinājumi vispārējā satraukuma laikā, feodālās sabiedrības gāšanas laikā, realizēt tieši savas paša šķiras intereses neatvairāmi cieta neveiksmi tāpēc, ka pats proletariāts vēl nebija pilnīgi attīstījies, un tāpēc, ka trūka materiālo nosacījumu viņa atbrīvošanai, jo šie nosacījumi jau ir tikai buržuāziskā laikmeta produkts. Revolucionārā literatūra, kas pavadījusi šo proletariāta pirmo kustību, savā saturā nenovēršami ir reakcionāra. Tā sludina vispārēju askētismu un rupju vienlīdzīgumu.

Īstenās sociālistiskās un komunistiskās sistēmas - Sen-simona², Furje³, Ouena⁴ utt. sistēmas uzpeldēja proletariāta un buržuāzijas cīņas pirmajā, neattīstītajā periodā, kuru mēs iepriekš aprakstījām (sk. "Buržuāzija un proletariāts").

¹ Grakhs (īst. v. Fransuā Noels) Babefs (*Babeuf*, 1760-1797) - franču revolucionārs, Lielās franču revolūcijas laikā organizēja "vienlīdzīgo" sazvērētību.

² Anrī Klods de Sensimons (*Saint-Simón*, 1760-1825), grāfs - franču utopiskais sociālists.

³ Šarls Fransuā Marī Furjē (*Fourier*, 1772-1837) - franču utopiskais sociālists.

⁴ Roberts Ouens (*Owen*, 1771-1858) - britu utopiskais sociālists.

Šo sistēmu izgudrotāji gan redz šķiru pretstatu, kā arī ārdošo elementu iedarbību pašā valdošajā sabiedrībā. Bet viņi nesaskata proletariāta pusē nekādu vēsturisku pašdarbību, nekādu viņam piemītošu politisku kustību.

Tā kā šķiru antagonisma attīstība iet vienādā gaitā ar rūpniecības attīstību, tad viņi tāpat arī neatrod vēl materiālos nosacījumus proletariāta atbrīvošanai un meklē tādu sociālu zinātņi, tādus sociālus likumus, lai šos nosacījumus radītu.

Sabiedriskas darbības vietā jāstājas viņu personīgai izgudrotāju darbībai, atbrīvošanās vēsturisko nosacījumu vietā - fantastiskiem nosacījumiem, pakāpeniski uz priekšu ejošās kustības vietā, proletariātam organizējoties par šķiru, jāstājas viņu speciāli sagudrotai sabiedrības organizācijai. Nākamā pasaules vēsture viņiem sadalās viņu sabiedrisko plānu propagandā un praktiskā realizēšanā.

Viņi gan apzinās aizstāvam savos projektos galvenokārt strādnieku šķiras kā visvairāk cietējas šķiras intereses. Viņiem proletariāts eksistē tikai kā visvairāk cietēja šķira.

Vēl neizveidojusies šķiru cīņas forma, tāpat arī viņu pašu stāvoklis dzīvē liek viņiem iedomāties, ka viņi stāv augstu pāri šim šķiru antagonismam. Viņi grib uzlabot visu, arī vislabāk nodrošināto sabiedrības locekļu stāvokli. Tāpēc viņi visu laiku apelē pie visas sabiedrības bez izšķirības un pat visvairāk pie valdošās šķiras. Pēc viņu domām, pietiekot tikai viņu sistēmu saprast, lai to atzītu par vislabākās iespējamās sabiedrības vislabāko iespējamo plānu.

Tāpēc viņi noraida kuru katru politisku, it sevišķi revolucionāru darbību; viņi grib sasniegt savu mērķi miermīlīgā ceļā un mēģina ar sīkiem, protams, nesekmīgiem eksperimentiem, ar piemēra spēku izlauzt ceļu jaunajam sabiedriskajam evaņģēlijam.

Šis nākamības sabiedrības fantastiskais tēlojums rodas laikā, kad proletariāts ir vēl ļoti neattīstīts, tātad pats savu stāvokli vēl izprot fantastiski, tas rodas no viņa pir-

mās nojautu pilnās tiekšanās pēc sabiedrības vispārējas pārveidošanas.

Bet šie sociālistiskie un komunistiskie raksti satur arī kritikas elementus. Tie uzbrūk visiem pastāvošās sabiedrības pamatiem. Tāpēc tie ir devuši ļoti vērtīgu materiālu strādnieku izglītošanai. To ieteiktie praktiskie pasākumi, piemēram, pretstata iznīcināšana starp pilsētu un laukiem, ģimenes, privātās iedzīvošanās, algota darba likvidēšana, sabiedriskās harmonijas sludināšana, valsts pārvēršana par vienkāršu ražošanas pārvaldi, - visas šīs tēzes izteic tikai nepieciešamību likvidēt šķiru pretstatu, kas vēl nupat bija sācis attīstīties un ko tie redz vēl tikai tā pirmajā nenoteiktajā bezveidībā. Tāpēc pašām tēzēm ir vēl tīri utopisks raksturs.

Kritiski utopiskā sociālisma un komunisma nozīme atrodas apgriezta attiecībā pret vēsturisko attīstību. Samērā ar to, kā attīstās un veidojas šķiru cīņa, šī fantastiskā pacelšanās pāri tai, šī fantastiskā tās apkarošana zaudē katru praktisku vērtību, katru teorētisku attaisnojumu. Tāpēc, ja arī šo sistēmu dibinātāji daudzējādā ziņā bija revolucionāri, tad viņu skolnieki ikreiz veidojuši reakcionāras sektas. Viņi cieši turas pie vecajiem skolotāju uzskatiem, nevērojot uz priekšu ejošo proletariāta vēsturisko attīstību. Tāpēc viņi konsekventi cenšas šķiru cīņu atkal notrulināt un pretstatus izlīdzināt. Viņi vēl arvien sapņo par savu sabiedrisko utopiju realizēšanu mēģinājumu ceļā, par atsevišķu falansteru dibināšanu, iekšējo koloniju (*Home-colonies*) dibināšanu, mazās Ikarijas* - jaunās Jeruzalemes pamazinātā izdevuma - iekārtošanu, un,

* Par falansterām sauca sociālistiskās kolonijas pēc Sarla Furjē plāna; par Ikariju Kabē sauca savu utopisko zemi, bet vēlāk savu komunistisko koloniju Amerikā. (*F. Engelsa piezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

Par iekšējām kolonijām (*Home-colonies*) Ouens dēvēja savas komunistiskā parauga sabiedrības. Par falansterām sauca Furjē projektētās sabiedriskās pilis. Par Ikariju dēvēja utopisku sapņu zemi, kuras komunistisko iekārtu aprakstījis Kabē. (*F. Engelsa piezīme 1890. g. vācu izdevumam.*)

lai visas šīs gaisa pilis uzceltu, viņiem jāapelē pie buržuā sirds un naudas maku filantropijas. Pakāpeniski viņi noslīd līdz iepriekš aprakstītajai reakcionāro jeb konservatīvo sociālistu kategorijai un atšķiras no tiem vairs tikai ar savu vairāk sistemātisko pedantismu, ar fanātisku mānīcību savas sociālās zinātnes brīnumdarbiem.

Lūk, tāpēc viņi sīvi apkaro katru politisko strādnieku kustību, kas, pēc viņu domām, varējusi rasties tikai aiz aklas neticības jaunajam evaņģēlijam.

Ouenisti Anglijā, furjeristi Francijā darbojas - pirmie pret čartistiem¹, otrie pret reformistiem².

IV KOMUNISTU NOSTĀJA PRET DAŽĀDĀM OPOZICIONĀRĀM PARTIJĀM

Pēc tā, kas teikts II nodaļumā, ir pašas par sevi saprotamas komunistu attiecības pret jau nodibinātajām strādnieku partijām, tas ir, viņu attiecības pret čartistiem Anglijā un pret agrārajiem reformistiem Ziemeļamerikā.

Komunisti cīnās par strādnieku šķiras tuvākajiem mērķiem un interesēm, bet tanī pašā laikā viņi tagadējā kustībā aizstāv arī kustības nākotni. Francijā komunisti piedrojas sociālistiski demokrātiskajai partijai* pret

¹ *Čartisms* - radikāla britu demokrātiska kustība, pirmā politiski organizētā strādnieku kustība 19. gs. 30.-40. gados. Tās programmu sauca "Tautas harta" (*"The Peoples Charter"*).

² *Reformisti* - Parīzē iznākošās avīzes "*La Reformē*" demokrātisko un sociālo reformu prasību piekritēji 19. gs. 40. gados.

* Šo partiju toreiz parlamentā pārstāvēja Ledrī Rolēns, literatūrā - Luijs Blāns, dienas presē - avīze "*La Reformē*". Nosaukums "sociālistiski demokrātiskā" nozīmēja, ka šai demokrātiskās jeb republikāniskās partijas daļai, tāpat arī šā nosaukuma autoriem, bija stiprāka vai vājāka sociālistiska nokrāsa. (*F. Engelsa piezīme 1888. g. angļu izdevumam.*)

Partiju, kuru sauca "sociālistiski demokrātiska", Francijā reprezentēja politiskajā dzīvē Ledrī Rolēns, literatūrā - Luijs Blāns; tādējādi tā atšķiras no mūsdienu vācu sociāldemokrātijas kā debesis no zemes. (*F. Engelsa piezīme 1890. g. vācu izdevumam.*)

konservatīvo un radikālo buržuāziju, tomēr tādēļ neatsakoties no tiesībām kritiski izturēties pret revolucionārās tradīcijas radītām frāzēm un ilūzijām.

Šveicē viņi atbalsta radikāļus, tomēr apzinoties, ka šī partija komplektējas no pretrunīgiem elementiem, pa daļai no demokrātiskiem sociālistiem franču garā, pa daļai no radikāliem buržuā.

Pie poļiem komunisti atbalsta partiju, kas agrāro revolūciju izvirza par nacionālās atbrīvošanās nosacījumu, to pašu partiju, kas izraisīja 1846. gada Krakovas sacelšanos¹.

Vācijā komunistiskā partija, ciktāl buržuāzija nostājas revolucionāri, cīnās kopīgi ar buržuāziju pret absolūto monarhiju, feodālo zemes īpašumu un reakcionāro sīkpilsonību.

Bet tā ne mirkli nepārstāj izkopt strādniekos iespējami skaidrāku apziņu par naidīgo pretstatu starp buržuāziju un proletariātu, lai vācu strādnieki sabiedriskos un politiskos nosacījumus, kuriem jārodas buržuāzijas kundzības rezultātā, tūlīt varētu vērst kā ieročus pret buržuāziju, lai tūlīt pēc reakcionāro šķiru gāšanas Vācijā sāktos cīņa pret pašu buržuāziju.

Vācijai komunisti veltī savu galveno uzmanību tāpēc, ka Vācija atrodas buržuāziskās revolūcijas priekšvakarā, un tāpēc, ka šo apvērsumu tā izdarīs daudz progresīvākos Eiropas civilizācijas apstākļos vispār un ar daudz vairāk attīstītu proletariātu nekā Anglijā XVII un Francijā XVIII gadsimtā. Vācu buržuāziskā revolūcija tāpat var būt tikai tieša priekšspēle proletāriskai revolūcijai.

Vārdu sakot, komunisti visur atbalsta katru revolucionāru kustību pret pastāvošo sabiedrisko un politisko iekārtu.

¹ *Krakovas sacelšanās* - pēc Vīnes kongresa (1815) izveidotās neitrālās Krakovas republikas iedzīvotāju sacelšanās 1846. gadā. Pēc tās apspiešanas Krakovas republika tika likvidēta un iekļauta Austrijas sastāvā.

Visās šais kustībās kā kustības pamatjautājumu viņi izvirza pirmajā vietā īpašuma jautājumu, lai kāda vairāk vai mazāk attīstīta forma tam būtu.

Komunisti, beidzot, visur cenšas radīt apvienību un saprašanos starp visu zemju demokrātiskajām partijām.

Komunisti tur par nicināmu lietu slēpt savus uzskatus un nolūkus. Viņi atklāti pasaka, ka viņu mērķi sasniedzami, tikai ar varu gāžot līdzšinējo sabiedrisko iekārtu. Lai dreb valdošās šķiras Komunistiskās Revolūcijas priekšā! Proletāriešiem nav tajā nekā ko zaudēt kā tikai savas važas. Bet iegūs viņi visu pasauli.

VISU ZEMJU PROLETĀRIEŠI, SAVIENOJĪETIES!

PRIEKŠVĀRDS 1872. GADA VĀCU IZDEVUMAM

Komunistu savienība¹, starptautiska strādnieku organizācija, kas toreizējos apstākļos, protams, varēja būt tikai slepena organizācija, 1847. gada novembrī Londonā sanākušajā kongresā uzdeva šā raksta parakstītājiem sastādīt pilnīgu, publicēšanai domātu teorētisku un praktisku partijas programmu. Tā radās šis "Manifests", kura manuskripts dažas nedēļas pirms februāra revolūcijas² tika nosūtīts uz Londonu iespiešanai. Publicēts vispirms vācu valodā, "Manifests" šai valodā iespiests Vācijā, Anglijā un Amerikā vismaz divpadsmit dažādos izdevumos. Angļu valodā tas vispirms parādījās 1850. gadā Londonā žurnālā "*The Red Republican*"³ mis Helēnas Makfārleinas tulkojumā un 1871. gadā vismaz trīs dažādos tulkojumos Amerikā. Franču valodā tas pirmoreiz iznāca Parīzē īsi pirms 1848. gada jūnija sacelšanās⁴ un nesen avīzē "*Le Sociāliste*"⁵ Ņujorkā. Tiek gatavots jauns tulkojums. Poļu valodā tas parādījās Londonā drīz pēc pirmā vācu izdevuma. Krievu valodā - Ženēvā sešdesmitajos gados⁶. Daņu valodā tas tulkots arī drīz pēc tā nākšanas klajā.

¹ Komunistu savienība - K. Marksa un F. Engelsa Londonā dibināta starptautiska organizācija (1847-1852).

² Domāta 1848. gada revolūcija Francijā.

³ "*The Red Republican*" ("Sarkanais republikānis") - Londonā 1850. gadā izdotā angļu čartistu avīze.

⁴ 1848. gada 23.-26. jūnijā Parīzē notika strādnieku sacelšanās.

⁵ "*Le Sociāliste*" ("Sociālists") - Ņujorkā franču valodā izdotā nedēļas avīze (1871-1873).

⁶ Manifesta pirmo tulkojumu krievu valodā Ženēvā 1869. gadā izdeva politēmigrants, anarhists Mihails Bakunins (Бакунин, 1814-1876).

Lai cik ļoti arī pēdējos divdesmit piecos gados apstākļi ir mainījušies, tomēr šai "Manifestā" attīstītie vispārīgie pamatprincipi visumā ir pareizi arī vēl šodien. Atsevišķas vietas šur tur būtu labojamas. Šo pamatprincipu praktiskā lietošana, kā sacīts pašā "Manifestā", visur un vienmēr būs atkarīga no ikreizējiem vēsturiskiem apstākļiem, un tāpēc II nodalījuma beigās ieteiktajiem revolucionārajiem pasākumiem it nebūt netiek piešķirta galīga, izšķiroša nozīme. Šī vieta šodien daudzējādā ziņā skanētu citādi. Ievērojot lielrūpniecības milzīgo attīstību pēdējos divdesmit piecos gados un tai līdztekus progresējošo strādnieku šķiras organizēšanos partijā, ievērojot vispirms februāra revolūcijas un pēc tam vēl jo vairāk Parīzes Komūnas¹ praktisko pieredzi, kad pirmoreiz politiskā vara divus mēnešus atradās proletariāta rokās, tagad šī programma vietumis novecojusies.

Sevišķi Komūna pierādījusi, ka "strādnieku šķira nevar gatavo valsts mašīnu vienkārši saņemt savās rokās un laist darbā savos pašas nolūkos" (sk. "Pilsoņu karš Francijā. Starptautiskās Strādnieku asociācijas Ģenerālpadomes uzsaukums"², vācu izd., 19. lpp., kur šī doma plašāk attīstīta).

Tālāk, pats par sevi saprotams, ka sociālistiskās literatūras kritika tagadējam laikam ir nepilnīga, jo tā sniedzas tikai līdz 1847. gadam; tāpat arī saprotams, ka piezīmes par komunistu nostāju pret dažādām opozicionārām partijām (IV nodalījums), ja arī tās pamatvilcienos pareizas vēl šodien, tomēr savos sīkumos jau tāpēc vien ir novecojušās, ka politiskais stāvoklis ir pilnīgi mainījies un vēsturiskā attīstība tur minēto partiju vairumu ir jau noslaucījusi no zemes virsas.

Tomēr "Manifests" ir vēsturisks dokuments, un mēs uzskatām, ka mums nav vairs tiesību tur ko grozīt. Vēlā-

¹ Parīzes Komūna - komunistu un sociālistu komunāru vara no 1871. gada 18. marta līdz 28. maijam.

² Uzsaukumu K. Markss uzrakstīja 1871. gada maijā.

kam izdevumam izdosies varbūt dot ievadu, kas aptvers laika posmu no 1847. gada līdz mūsu dienām; pašreizējais "Manifesta" izdevums ir mums nācis tik negaidīti, ka mums nebija laika to izdarīt.

*Kārlis Markss
Fridrihs Engelss*

Londonā 1872. g. 24. jūnijā

PRIEKŠVārds OTRAJAM, 1882. GADA KRIEVU IZDEVUMAM

Pirmais "Komunistiskās partijas manifesta" krievu izdevums Bakuņina tulkojumā nāca klajā sešdesmito gadu sākumā; tas tika iespiests žurnāla "Kolokol"¹ spiestuvē. Rietumos toreiz "Manifesta" krievu izdevums labākajā gadījumā varēja likties tikai kā literārs kuriozs. Šodien tāda uztvere jau nebūtu vairs iespējama.

Cik šaurs vēl bija toreiz (1847. gada decembrī) proletariāta kustības izplatīšanās loks, to vislabāk rāda "Manifesta" pēdējā nodaļa - "Komunistu nostāja pret dažādām opozicionārām partijām" dažādās zemēs. Šeit trūkst tieši Krievijas un Savienoto Valstu. Tas bija laiks, kad Krievija bija pēdējā lielā rezerve visai Eiropas reakcijai un kad izejošana uz Savienotajām Valstīm uzsūca liekos Eiropas proletariāta spēkus. Abas šīs zemes apgādāja Eiropu ar izejvielām un tanī pašā laikā pašas bija tirgus tās rūpniecības ražojumu pārdošanai. Tātad abas tās toreiz šādā vai tādā veidā bija Eiropas pastāvošās iekārtas balsts.

¹ Domāta "Brīvā krievu tipogrāfija", kurā iespieda krievu revolucionāro demokrātu, politemigrantu Aleksandra Hercena (Герцен, 1812-1870) un Nikolaja Ogarjova (Огарьев, 1813-1877) izdoto avīzi "Kolokol" ("Zvans").

Cik gan pavisam citādi tas ir šodien! Tieši eiropiešu ieceļošana ir kolosāli veicinājusi Ziemeļamerikas zemkopības attīstību, kura ar savu konkurenci satricina tiklab lielo, kā sīko Eiropas zemes īpašumu pašos tā pamatos. Turklāt tā ļāvusi Savienotajām Valstīm izmantot savus bagātīgos rūpniecības attīstības avotus ar tādu enerģiju un tādos apmēros, ka tiem īsā laikā jāiznīcina Rietumeiropas un sevišķi Anglijas rūpniecības monopols. Abi šie apstākļi savukārt revolucionāri iedarbojas uz pašu Ameriku. Fermeru sīkos un vidējos zemes īpašumus, visas Amerikas politiskās iekārtas pamatu, pamazām nomāc milzu fermu konkurence; tajā pašā laikā rūpniecības novados pirmoreiz veidojas skaitā liels proletariāts un pasakaina kapitālu koncentrācija.

Pievērsīsimies Krievijai! 1848.-1849. gada revolūcijas laikā ne tikai Eiropas monarhiem, bet arī Eiropas buržuā krievu iejaukšanās šķita vienīgais glābiņš no proletariāta, kas toreiz tikko sāka mosties. Caru izsludināja par Eiropas reakcijas galvu. Šodien viņš sēž Gatčinā kā revolūcijas karagūsteknis¹ un Krievija ir Eiropas revolucionārās kustības avangards.

"Komunistiskā manifesta" uzdevums bija proklamēt šolaiku buržuāziskā īpašuma nenovēršami tuvojošos galu. Bet Krievijā blakus drudžainā steigā topošajai kapitālistiskajai iekārtai un buržuāziskajam zemes īpašumam, kas nule tikai sācis veidoties, mēs atrodam zemes lielāko daļu zemnieku kopīpašumā. Nu rodas jautājums: vai krievu obščina - šis, tiesa, jau stipri pairušais pirmatnējā zemes kopīpašuma veids - var tieši pāriet augstākā, komunistiskā zemes īpašuma veidā? Vai turpretim tai iepriekš jāpārdzīvo tas pats sairšanas process, ko rāda Rietumu vēsturiskā attīstība?

¹ Domāti apstākļi, kas bija izveidojušies pēc tam, kad narodo-voļcu atentātā 1881. gada 1. martā bija nogalināts imperators Aleksandrs II un kad tronī uzkāpušais Aleksandrs III bieži uzturējās nevis galvaspilsētā Sanktpēterburgā, bet greznajā ārpiilsētas rezidencē Gatčinā.

Vienīgā šodien iespējamā atbilde uz šo jautājumu ir šāda: ja Krievijas revolūcija kļūs par signālu proletāriskajai revolūcijai Rietumos, tā ka abas viena otru papildinās, tad tagadējais krievu zemes kopīpašums var kļūt par komunistiskās attīstības sākuma punktu.

*Kārlis Markss
Fridrihs Engells*

Londonā 1882. g. 21. janvārī

F. ENGELSA PRIEKŠVārDS 1883. GADA VĀCU IZDEVUMAM

Priekšvārds šim izdevumam man diemžēl jāparaksta vienam pašam. Markss, šis vīrs, kam visa Eiropas un Amerikas strādnieku šķira ir vairāk pateicības parādā nekā jebkuram citam, dus Haigeitas kapsētā¹, un uz viņa kapa jau aug pirmā zālīte. Pēc viņa nāves nepavisam vairs nevar būt runas par kādu "Manifesta" pārstrādāšanu vai papildināšanu. Toties jo vairāk es atzīstu par nepieciešamu šeit vēlreiz pavisam skaidri pateikt sekojošo.

Pamatdoma, kas vijas cauri visam "Manifestam", ka ikviena vēsturiska laikmeta ekonomiskā ražošana un no tās nenovēršami izrietošā sabiedrības struktūra ir šā laikmeta politiskās un intelektuālās vēstures pamats; ka atbilstoši tam (kopš sairis sensenais zemes kopīpašuma veids) visa vēsture ir bijusi šķiru cīņas vēsture, cīņas starp ekspluatējamām un ekspluatētajām, starp pakļautām un valdošām šķirām sabiedriskās attīstības dažādās pakāpēs, un ka tagad šī cīņa ir sasniegusi tādu pakāpi, kur ekspluatējamā un apspiestā šķira (proletariāts) nevar vairs atbrīvoties no šķiras (buržuāzijas), kas viņu ekspluatē un apspiež, neatbrīvojot reizē uz visiem laikiem

¹ K. Markss mira Londonā 1883. gada 14. martā un tika apglabāts Londonas Haigeitas kapsētā.

no ekspluatācijas, apspiešanas un šķiru cīņas visu sabiedrību, - šī pamatdoma pieder vienīgi un tikai Marksam*.

To esmu jau bieži sacījis, bet tieši tagad ir nepieciešams, lai tas būtu pateikts arī paša "Manifesta" ievadā.

F. Engels

Londonā 1883. g. 28. jūnijā

NO F. ENGELSA PRIEKŠVĀRDA 1890. GADA VĀCU IZDEVUMAM

"Manifestam" ir bijis savs paša dzīves gājums. Tā iznākšanas brīdī to jūsmīgi apsveica (kā to liecina pirmajā priekšvārdā minētie tulkojumi) toreiz vēl nelielais zinātniskā sociālisma priekšpulks, bet drīz to nobīdīja malā reakcija, kas sākās pēc Parīzes strādnieku sakāves 1848. gada jūnijā¹, un 1852. gada novembrī, notiesājot Ķelnes komunistus², to beidzot "likuma vārdā" pasludināja ārpus likuma. Nozūdot no sabiedriskās skatuves strādnieku kustībai, kas bija saistīta ar februāra revolūciju, arī "Manifests" atvirzījās otrajā vietā.

Kad Eiropas strādnieku šķira bija atkal kļuvusi pietiekami stipra, lai varētu no jauna uzbrukt valdošo šķiru

* "Šai domai," es rakstīju angļu tulkojuma priekšvārdā, "kam, manuprāt, vēsturē būs tāda pati nozīme, kāda Darvina teorijai bija bioloģijā, mēs abi bijām pakāpeniski tuvojušies jau vairākus gadus pirms 1845. gada. Cik tālu šai virzienā es biju nonācis patstāvīgi, to vislabāk var spriest pēc mana darba "Strādnieku šķiras stāvoklis Anglijā". Bet, kad es atkal sastapos ar Marksu Briselē 1845. gada pavasarī, viņš šo domu bija izdomājis līdz galam un izteica man to gandrīz tikpat skaidros vārdos, kādos es to esmu izteicis šeit." (*F. Engelsa piezīme.*)

¹ Domāta Parīzes strādnieku sacelšanās apspiešana.

² 1852. gada oktobrī-novembrī notikušajā prāvā tika izskatīta apsūdzība valsts nodevībā pret Komunistu savienības biedriem, septiņiem no viņiem tika piespriests cietumsods.

varai, tad radās Starptautiskā Strādnieku asociācija¹. Tās mērķis bija apvienot vienā lielā armijā visus cīņai spējīgos Eiropas un Amerikas strādnieku šķiras spēkus. Tāpēc tā nevarēja tieši sākt ar "Manifestā" izteiktajiem principiem. Tai bija vajadzīga programma, kas neaizslēgtu durvis angļu tredjūnijām, franču, beļģu, itāliešu un spāņu prudonistiem un vācu lasāļiem*².

Šādu programmu - ievada paskaidrojumu Internacionāles statūtiem³ - Markss sarakstīja ar meistarību, kuru bija spiesti atzīt pat Bakuņins un anarhisti.

Ka "Manifestā" izvirzītie principi beidzot uzvarēs, par to Markss bija pilnīgi pārliecināts, paļaujoties vienīgi uz strādnieku šķiras intelektuālo attīstību, kam bija nenovēršami jāizriet no kopīgas rīcības un apspriešanās. Fakti un pret kapitālu vērstās cīņas peripetijas - turklāt sakāves vēl vairāk nekā uzvaras - nevarēja neatsegt cīnītājiem, ka galīgi nederīgi ir tie visu dziedinošie līdzekļi, kam tie bija ticējuši līdz šim, un nepadarīt viņu galvas uzņēmīgākas strādnieku īsto atbrīvošanās nosacījumu pamatīgai izpratnei. Un Marksam bija taisnība. Strādnieku šķira 1874. gadā, kad Internacionāli likvidēja, bija pavisam citāda nekā 1864. gadā, kad Internacionāli dibināja. Prudonisms romāņu zemēs un specifiskais lasālisms Vācijā bija tuvi galīgai iznīkšanai, un pat toreizējās ļoti konservatīvās angļu tredjūnijas pakāpeniski tuvojās tam

¹ Starptautiskā Strādnieku asociācija jeb I Internacionāle tika dibināta Londonā 1864. gadā un darbojās līdz 1876. gadam.

* F. Lasāls pats personīgās sarunās ar mums arvien sevi atzina par Marksa "skolnieku" un kā tāds, protams, stāvēja uz "Manifesta" pamatiem. Citādi tas bija ar tiem viņa sekotājiem, kas negāja tālāk par viņa prasību pēc ražošanas kooperatīviem, kurus kreditē valsts, un kas dalīja visu strādnieku šķiru valsts palīdzības piekritējos un pašpalīdzības piekritējos. (*F. Engelsa piezīme.*)

² Ferdinands Lasāls (*Lassale*, 1825-1864) - vācu sociālists un publicists.

³ Starptautiskās Strādnieku asociācijas Statūtu uzmetumu K. Markss uzrakstīja 1864. gadā, tie tika pieņemti 1871. gadā.

brīdim, kad viņu kongresa prezidents 1887. gadā Svonsijā varēja viņu vārdā sacīt: "Kontinenta sociālisms mūs vairs nebaida." Bet kontinenta sociālisms 1887. gadā jau bija gandrīz vairs tikai tā teorija, kas izteikta "Manifestā". Un tā "Manifesta" vēsture zināmā mērā atspoguļo mūsdienu strādnieku kustības vēsturi kopš 1848. gada. Patlaban tas ir neapšaubāmi visizplatītākais, visinternacionālākais darbs visā sociālistiskajā literatūrā, daudzu miljonu visu zemju strādnieku, no Sibīrijas līdz Kalifornijai, kopīgā programma.

Un tomēr tad, kad tas nāca klajā, mēs nevarējām nosaukt to par *sociālistisku* manifestu. 1847. gadā par sociālistiem dēvēja divējādas ļaužu grupas. No vienas puses, dažādu utopisku sistēmu piekritējus, it sevišķi ouenistus Anglijā un furjeristus Francijā; abi šie virzieni jau toreiz bija pārvērtušies par vienkāršām sektām, kuras pakāpeniski izmira. No otras puses, visdažādākos sociālos pūšlotājus, kas ar dažādām brīnumzālēm un visāda veida ielāpiem gribēja novērst sociālos ļaunumus, turklāt ne vismazākā mērā nenodarot ļaunu kapitālam un peļņai. Abos gadījumos tie bija ļaudis, kas stāvēja ārpus strādnieku kustības un drīzāk gan meklēja atbalstu pie "izglītotām" šķirām. Turpretī tā strādnieku daļa, kas, pārlicināta, ka nepietiek ar tīri politisku apvērsumu vien, prasīja pamatīgu sabiedrības pārkārtošanu, to strādnieku daļu toreiz sauca par *komunistisku*. Tas bija vēl maz apstrādāts, tikai instinktīvs, reizēm drusku parupjš komunisms; bet tas bija pietiekami spēcīgs, lai radītu divas utopiskā komunisma sistēmas: Kabē "Ikarijas" komunismu Francijā un Veitlinga komunismu Vācijā. 1847. gadā sociālisms nozīmēja buržuā kustību, komunisms - strādnieku kustību. Sociālisms, vismaz kontinentā, bija modes lieta, komunisms - tiešs pretstats. Un, tā kā jau toreiz mums bija pavisam noteikts uzskats, ka "strādnieku šķiras atbrīvošanās var būt tikai pašas strādnieku šķiras lieta", tad mēs ne mirkli nevarējām šaubīties, kuru no abiem

nosaukumiem izvēlēties. Arī pēc tam mums nekad nav nācis prātā no tā atteikties.

"Visu zemju proletārieši, savienojieties!" Tikai nedaudz balsu atsaucās, kad mēs šos vārdus raidījām pasaulē pirms 42 gadiem, Parīzes revolūcijas priekšvakarā, pirmās revolūcijas, kurā proletariāts uzstājās ar savām pašas prasībām. Bet 1864. gada 28. septembrī Rietumeiropas zemju lielākās daļas proletārieši savienojās godam pieminamā Starptautiskajā Strādnieku asociācijā. Pati Internacionāle nodzīvoja gan tikai deviņus gadus. Bet par to, ka viņas dibinātā visu zemju proletāriešu mūžīgā savienība vēl dzīvo un kļuvusi spēcīgāka nekā jebkad, vislabāk liecina tieši šī diena. Jo šodien, kad es rakstu šīs rindiņas, Eiropas un Amerikas proletariāts notur savu kaujas spēku skati¹, kuri pirmoreiz mobilizēti *vienā* armijā, zem *viena* karoga un *vienam* tuvākam mērķim: panākt likumīgi noteiktu astoņu stundu normālu darba dienu, kuru jau 1866. gadā proklamēja Internacionāles kongress Zenēvā un tad atkal 1889. gadā strādnieku kongress Parīzē. Un šās dienas aina parādīs visu zemju kapitālistiem un zemes īpašniekiem, ka tagad visu zemju proletārieši tiešām ir savienojušies.

Kaut jel man blakus vēl stāvētu Markss, lai redzētu to pats savām acīm!

F. Engels

Londonā 1890. g. 1. maijā

¹1890. gada 1. maijā vairākās Eiropas zemēs saskaņā ar II Internacionāles dibināšanas kongresa (Parīzē, 1889. g. jūlijā) lēmumu tika rīkotas strādnieku demonstrācijas, streiki un mītiņi.

F. ENGELSA PRIEKŠVārds 1892. GADA POĻU IZDEVUMAM

Tas fakts, ka kļuvis nepieciešams "Komunistiskā manifesta" jauns poļu izdevums, dod pamatu vairākiem secinājumiem.

Vispirms jāaizrāda, ka "Manifests" pēdējā laikā ir kļuvis zināmā mērā par mērauklu lielrūpniecības attīstībai Eiropas kontinentā. Ciktāl kādā zemē attīstās lielrūpniecība, tiktāl šās zemes strādniekiem rodas stipra vēlēšanās noskaidrot savu kā strādnieku šķiras stāvokli attiecībā pret mantīgajām šķirām; starp viņiem izplatās sociālistiskā kustība un aug pieprasījums pēc "Manifesta". Tādējādi ne vien strādnieku kustības stāvokli, bet arī lielrūpniecības attīstības pakāpi jebkurā zemē var diezgan precīzi novērtēt pēc vietējā valodā izplatīto "Manifesta" eksemplāru skaita.

Tāpēc "Manifesta" jaunais poļu izdevums liecina par noteiktu poļu rūpniecības progresu. Un, ka tāds progress kopš desmit gadiem, kad nāca klajā pēdējais izdevums, tiešām bijis, par to nevar būt nekādu šaubu. Polijas Cariste, Kongresa Polija¹, ir kļuvusi par lielu Krievijas impērijas rūpniecības apgabalu.

Kamēr krievu lielrūpniecība izklīdēta dažādās vietās - daļa pie Somu līča, daļa centrā (Maskava, Vladimira), daļa Melnās un Azovsijas piekrastē, pārējā daļa izklīdēta vēl kaut kur -, poļu rūpniecība koncentrēta samērā nelielā platībā un bauda tiklab šādas koncentrācijas labumus, kā arī ļaunumus. Labumus atzina konkurējošie Krievijas fabrikanti, prasīdami aizsargmuītas pret Poliju, lai gan viņu karstākā vēlēšanās bija poļus pārkrītot. Ļaunumi - tiklab poļu fabrikantiem, kā arī Krievijas valdībai - izpaužas tajā apstākļi, ka poļu strādniekos strauji izplatās sociālistiskās idejas un aug pieprasījums pēc "Manifesta".

¹ Polijas daļa, ko saskaņā ar Vīnes kongresa (1814-1815) lēmumu pievienoja Krievijas impērijai.

Bet straujā attīstība, kādu pārdzīvo Polijas rūpniecība, kas jau pārspējusi Krievijas rūpniecību, ir savukārt jauns pierādījums, ka poļu tautas dzīvības spēki ir neizsmeļami, un jauna garantija tam, ka tai gaidāma nacionāla atdzimšana. Bet neatkarīgas, stipras Polijas atdzimšana ir lieta, kas skar ne vien poļus, bet arī mūs visus. Eiropas tautu patiesa starptautiska sadarbība iespējama vienīgi tad, ja ikviens no šīm tautām savās mājās ir pilnīga noteicēja. 1848. gada revolūcija, kas zem proletāriešu karoga proletāriešu cīnītājiem īstenībā lika veikt buržuāzijas darbu, ar savu testamenta izpildītāju Luija Bonaparta¹ un Bismarka² palīdzību panāca Itālijas, Vācijas un Ungārijas neatkarību; bet Poliju, kas revolūcijas labā kopš 1792. gada ir darījusi vairāk nekā visas šīs trīs zemes kopā, atstāja viņas pašas ziņā, kad to 1863. gadā nomāca desmitkārt lielāks krievu pārspēks.

Polijas neatkarību muižniecība nespēja nedz nosargāt, nedz atkal izcīnīt; buržuāzijai šī neatkarība šodien vismaz ir vienaldzīga. Un tomēr tā ir nepieciešama, lai Eiropas tautas varētu harmoniski sadarboties. To var iekarot vienīgi jauns poļu proletariāts, un viņa rokās tā ir droša. Jo visas pārējās Eiropas strādniekiem Polijas neatkarība tikpat nepieciešama kā Polijas strādniekiem pašiem.

K Engels

Londonā 1892. g. 10. februārī

¹ Saris Luijs Napoleons Bonaparts (*Bonaparte*, 1808-1873) - Napoleona I brāļadēls. 1848. gadā atgriezās no emigrācijas un tika ievēlēts par Francijas prezidentu, 1851. gadā izdarīja valsts apvērsumu un tika pasludināts par imperatoru Napoleonu III. 1870. gadā tika gāzts no troņa.

² Oto fon Bismarks (*Bismarck*, 1815-1898) - Prūsijas ministru prezidents no 1862. gada, panāca Vācijas apvienošanu un bija Vācijas impērijas kanclers (1871-1890).

F. ENGELSA PRIEKŠVārDS 1893. GADA ITāLIEŠU IZDEVUMAM

Itāliešu lasītājam

"Komunistiskās partijas manifesta" publicēšana notika gandrīz vienā laikā ar 1848. gada 18. marta dienu, ar Milānas un Berlīnes revolūcijām, kad bruņotas sacēlās divas nācijas, kas atrodas: viena - Eiropas kontinenta centrā, otra - Vidusjūras zemju centrā; divas nācijas, kuras līdz tam bija novājinājuši viņu sadrumstalotība un iekšējās ķildas un kuras tāpēc bija nonākušas svešu zemju kundzībā. Kamēr Itālija bija pakļauta Austrijas ķeizaram, Vācija bija ne mazāk smagā, lai arī netiešā visas Krievijas cara jūgā. 1848. gada 18. marta notikumu rezultātā Itālija un Vācija atbrīvojās no šā kauna; ja laikā no 1848. līdz 1871. gadam šīs divas lielās nācijas tika restaurētas un tām šādā vai tādā veidā atdota patstāvība, tad tas notika, kā teica Kārlis Markss, tāpēc, ka tie paši ļaudis, kas apspieda 1848. gada revolūciju, bija pretēji savai gribai tās testamenta izpildītāji.

Visur šai revolūcijā darītāja bija strādnieku šķira; viņa bija tā, kas cēla barikādes un ziedoja savu dzīvību. Bet vienīgi tikai Parīzes strādniekiem, gāžot valdību, bija pilnīgi noteikts nodoms gāzt arī buržuāzisko iekārtu. Bet tomēr, lai gan viņi jau pilnīgi apzinājās antagonismu, kas pastāv starp viņu pašu šķiru un buržuāziju, ne zemes ekonomiskā attīstība, ne franču strādnieku masu garīgās attīstības līmenis vēl nebija sasniedzis to augstumu, kad būtu iespējama sociāla pārkārtošana. Tāpēc revolūcijas augļus galu galā ieguva kapitālistu šķira. Bet citās zemēs - Itālijā, Vācijā, Austrijā - strādnieki īstenībā to vien izdarīja, kā palīdzēja buržuāzijai tikt pie varas. Bet nevienā zemē nav iespējama buržuāzijas kundzība bez nacionālas neatkarības. Tādēļ 1848. gada revolūcijai bija jādod vienība un neatkarība tām nācijām, kurām līdz tam laikam to nebija: Itālijai, Vācijai, Ungārijai. Tagad pienākusi Polijas kārtā.

Tātad, ja arī 1848. gada revolūcija nebija sociālistiska revolūcija, tā tomēr pēdējai atbrīvoja ceļu, sagatavoja pamatu. Buržuāziskā iekārta, kas izraisījusi lielrūpniecības uzplaukumu visās zemēs, ir visur pēdējos četrdesmit piecos gados reizē radījusi skaitā lielu, koncentrētu un spēcīgu proletariātu; tātad tā, runājot "Manifesta" vārdiem, radījusi pati savus kapračus. Neatjaunojot katras atsevišķas nācijas neatkarību un vienību, nav iespējama ne proletariāta starptautiskā apvienošanās, ne mierīga un apzinīga šo nāciju sadarbība kopīgo mērķu sasniegšanai. Pamēģiniet iedomāties kaut kādu kopīgu starptautisku rīcību, kurā piedalītos itāliešu, ungāru, vācu, poļu un krievu strādnieki, pastāvot tiem politiskajiem apstākļiem, kādi valdīja pirms 1848. gada!

Tātad 1848. g. kaujas nav bijušas veltīgas. Nav veltīgi pagājuši arī tie četrdesmit pieci gadi, kas mūs šķir no šā revolucionārā perioda. Tā augļi sāk ienākties, un es gribētu tikai, lai šā itāliešu tulkojuma iznākšana būtu labs priekšvēstnesis itāliešu proletariāta uzvarai, tāpat kā oriģināla iznākšana bija priekšvēstnesis starptautiskajai revolūcijai.

"Manifests" pilnīgi taisnīgi atzīst to revolucionāro nozīmi, kāda kapitālismam bijusi pagātnē. Pirmā kapitālistiskā nācija bija Itālija. Feodālo viduslaiku beigās, šolaiku kapitālistiskās ēras sākumu iezīmē kāda milzīga figūra. Tas ir itālietis Dante, pēdējais viduslaiku dzejnieks un tai pašā laikā pirmais jauno laiku dzejnieks. Tagad, tāpat kā 1300. gadā, dzimst jauna vēstures ēra. Vai Itālija dos mums jaunu Danti, kas apzīmogos šās jaunās, proletāriskās ēras dzimšanas stundu?

Fridrihs Engelss

Londonā 1893. g. 1. februārī